

SOKOLOVSKO

Č.2
2022

Dům čp. 707 v Kraslicích, rok 2022. (viz článek na str. 6)

Současný kostel Božího těla. (viz článek na str. 6)

Obsah:

Menšinový učitel Václav Junek (Radek Aubrecht).....	2
Wenzel Gebler - kraslický stavitel (Filip Beneš)	6
Jeden pomník v Kraslicích aneb smutný konec životní pouti Saši Munka (Vladimír Bružeňák)	9
Zloději, vrazi a čarodějnice: Spravedlnost v Horním Slavkově raného novověku (Pavel Dohnal)	15
S nacistickou minulostí (Jiří Klůc).....	23
Případ „Hundstoni“ (Stanislav Meisl)	26
Sokolovský arciděkan Michael Pelletier a jeho dějepisné dílo (Klára Pösingerová)	30
Stavba sokolovského vodovodu Františka Josefa I. v roce 1889 (Jan Rund).....	32
Sokolovský badatel Josef Weitzer (Vladimír Bružeňák)	38

Titulní strana: Dnešní podoba hrobu Saši Munka
v Kraslicích. (viz článek na str. 9)

Slovo redakce

Jací ve skutečnosti jsme

Můžete s někým žít třeba i roky a stále o jeho skutečné povaze moc nevíte, pokud jste ho nezažili v nějaké závažné životní zkoušce. Poslední roky nás zkoušejí všechny. Nejdříve krize covidová, pak velká inflace, válka na Ukrajině. A právě nyní se ukáže, jací skutečně jsme. Je velkou výhodou, že díky obdobným krizím z historie již přesně víme, jaká kritéria rozhodnou, jestli v této zkoušce obstojíme. Pojďme si některá tato kritéria připomenout: Chováme se zbaběle ve snaze uhájit trochu svého pohodlí, nebo statečně s rizikem ztrát, ale s cílem neztratit duši? Myslíme jen na momentální prospěch, nebo se dokážeme uskromnit ve prospěch lepší budoucnosti. Jsme sobci, co myslí jen na sebe, nebo umíme pomoci potřebným? Umíme se postavit bezpráví, nebo ohneme hřbet? Naše osobní konkrétní činy a postoje rozhodnou, jestli budeme vítězi této zkoušky, nebo jejími poraženými.

Nabídnou další dělení společnosti. První skupinu tvoří lidé, kteří dokážou využívat příležitosti a umí se postarat sami o sebe, jejich hnací silou je seberealizace. Od systému očekávají jen a právě to, aby jim vytvořil podmínky. Věřím, že tyto lidé zůstávají nejdéle pozitivními, protože si svůj život řídí sami. Druhou skupinou jsou lidé, kteří naopak očekávají, že jim někdo něco dá, stále doufají v nějaký zásah shůry. Protože se jim ovšem většinou kýženého neodstává, propadají hluboké nespokojenosti. Sám se řadím do skupiny první, ale rád bych porozuměl i těm dalším. Nevím, na co čekají. Jsem toho názoru, že by společnost měla budovat a podporovat všeobecné povědomí, že je-li někdo zdravý, má se umět postarat sám o sebe. Protože pak zde máme ještě skupinu třetí. To jsou lidé, kteří žijí s nějakým handicapem, a ti naši pomoc často skutečně potřebují.

M. Makovička

SOKOLOVSKO Časopis obyvatel a přátel Sokolovska
Ročník 13, číslo 2 / 2022
Vydává: MAS Sokolovsko, o. p. s.
Editor: Ing. Miroslav Makovička
Redakce: v.bruzenak@seznam.cz
Údaje o distribuci: <http://mas-sokolovsko.eu>

Výkonný redaktor: PhDr. Vladimír Bružeňák
Redakční rada: Ing. Miroslav Makovička,
PhDr. Vladimír Bružeňák, Ing. Michael Rund

Registrační číslo: MK ČR. 19466
Za obsah příspěvků zodpovídají autoři.

Menšinový učitel Václav Junek

(Příspěvek k dějinám české školy v Novém Sedle a v Chebu)

V dalším pokračování volného miniseriálu o významných meziválečných učitelích našeho regionu si tentokrát připomeneme životní osudy Václava Junka, který spojil nezanedbatelnou část své profesní dráhy s českými menšinovými školami v Novém Sedle, Sokolově a v Chebu. Celkem 18 let věnovaných výuce na těchto školách ho řadí mezi nejdéle sloužící „hraničářské pedagogy“ meziválečné éry. Navíc, jako jeden z mála menšinových učitelů se po skončení války do regionu vrátil.

Václav Junek se dle matričního záznamu narodil 21. dubna 1890 ve Volenicích na Strakonicku jako čtvrté z osmi dětí učitele Františka Junka (1860-1942) a jeho manželky Marie, rozené Hrubé (1860-1899). Junkovo dětství poznamenala smutná událost, záhy po porodu nejmladšího sourozence zemřela jeho matka. Školní docházku zahájil na obecné škole v Zadních Zborovicích a následně studoval v letech

Václav Junek, rok 1912.

1902-1906 na nižším stupni českobudějovického gymnázia, kam z pražského Akademického gymnázia přestoupil i jeden z jeho mladších bratrů, neboť přišel kvůli mutaci o místo zpěváka u Křížovníků s červenou hvězdou a tím i o ubytování a stravu zdarma. Václav Junek dále absolvoval čtyřletý učitelský ústav v Plzni. Zde se na hodinách matematiky, patřící mezi jeho oblíbené předměty, setkával cca půl roku s Karlem Boháčem, který byl ale záhy jmenován ředitelem dívčího plzeňského učitelského ústavu. Jistě tehdy Václav Junek netušil, že se právě tento pedagog stane o pár let později jeho tchánem. Mimochodem, na plzeňský ústav přivedl Václav Junek dalšího ze svých bratrů, a to Jana Ladislava Junka (1892-1955), který dle Junkových vzpomínek taktéž chvíli v meziválečné éře vyučoval v Novém Sedle a později působil jako učitel v Praze Radotíně a jako ředitel na pražské Zbraslavi.

Po úspěšně vykonané maturitě odstartoval roku 1910 Václav Junek svou pedagogickou dráhu, když se stal učitelem na nestátní piaristické chlapecké obecné škole v Nepomuku. K místu mu mj. pomohla i dovednost hraní na varhany. Vedle toho tu ještě

cvičil v Sokole, pracoval jako knihovník a angažoval se v pěveckém a uměleckém spolku. Do jeho života, stejně jako do života řady jiných mladých mužů, však zásadně zasáhla 1. světová válka. Hned v jejím prvním roce byl totiž povolán do řad rakousko-uherské armády a poslán na východní frontu, kde byl v srpnu následného roku dvakrát zraněn v těžkých bojích s Rusy v Haliči. Utrpěl mj. zranění hlavy, nohy a průstřel plic. Vzhledem k nedostatku lékařského personálu a potřebného zdravotnického materiálu mu však nebylo poskytnuto prakticky žádné ošetření. Toho se dočkal až po převozu do Benešova. Mimo chodem, v rodině Junkových potomků se dodnes uchovává jedna z kulek, kterou tamní lékaři z jeho těla při operaci vyňali. Zranění byla tak vážná, že byl Václav Junek zproštěn vojenské služby a navrátil se za katedru nepomucké školy. Zde prožil říjnové události a rozpad monarchie roku 1918.

A bylo to právě vyhlášení samostatného Československa, které umožnilo v jeho majoritně německy mluvícím pohraničí zakládat obecné a měšťanské školy, na kterých se vyučovalo česky. Na nově vznikající školy byli překládáni učitelé z českého vnitrozemí. Byl mezi nimi i Václav Junek, jenž většinu svých kolegů, mířících na české menšinové školy, převyšoval jak věkem, tak pedagogickými zkušenostmi.

Od roku 1920 se Junkovým působišťem stalo Nové Sedlo, obec s nejpočetnější českou minoritou v tehdejších loketském okrese. Česká obecná škola zde tak již byla otevřena v prosinci 1919 a byly do ní zapsány nejen děti z Nového Sedla, ale také z Chranišova a Louček. Jejím provozu musela uvolnit část své budovy novosedelská německá obecná dívčí škola. Bohužel, školní kronika, zpravidla nejcennější pramen pro poznání života školy, se v archivních materiálech nedochovala, a tedy máme jen relativně omezenou pramennou základnu pro bližší rekonstrukci působení Václava Junka v Novém Sedle.

Když se ve zmíněném roce 1920 stal Václav Junek řídícím učitelem v Novém Sedle, měla tamní obecná škola pouze tři třídy. Během jeho působení se postupně rozrůstala a od října 1927 fungovala vedle již pětileté školy obecné i tříletá škola měšťanská. Od školního roku 1922/23 existoval při obecné škole přípravný kurz pro školy měšťanské. Stejně jako řada dalších „hraničářských pedagogů“ byl i Junek velmi aktivní v občanském, sociálním, kulturně-spolkovém a osvětovém životě. Stál u zrodu Okresní péče

Svatební foto Václava Junka a Marie Boháčové.

o mládež ve Falknově a v Lokti nad Ohří, kterým předsedal. Dekádu stál též v čele Učitelské jednoty Komenského v Karlových Varech a angažoval se zároveň v komunální politice, když byl členem novosedelského zastupitelstva.

Novosedelská éra je v Junkově životě podstatná i z hlediska osobního života. Dne 29. června 1922 vstoupil v nedalekém Lokti nad Ohří do stavu manželského s Marií Boháčovou. Protože i ona je součástí dějin školství našeho regionu, dovolím si ji věnovat krátkou vsuvku. Marie Boháčová se narodila dne 10. srpna 1899 v Plané nad Lužnicí jako jedno z osmi dětí výše zmíněného učitele a pozdějšího ředitele plzeňského dívčího učitelského ústavu Karla Boháče (1856–1932) a jeho manželky Anny, rozené Martanové (1870–1939). Po absolvování pěti tříd obecné školy a tří ročníků lycea nastoupila, stejně jako její tři sestry, na plzeňský dívčí učitelský ústav. Na něm úspěšně vykonala roku 1918 maturitní zkoušku. Jejím prvním pedagogickým místem se stala škola v Nepomuku, kde se poznala s Václavem Junkem, se kterým následně odešla v již zmíněném roce 1920 do Nového Sedla, kde vyučovala nejdříve na obecné škole a později na měšťance. V Novém Sedle se manželům Junkovým roku 1923 narodila jediná dcera Jarmila.

Další Junkovou „štací“ se v letech 1929–1931 stala spojená česká obecná a měšťanská škola v nedalekém Sokolově, tehdy Falknově nad Ohří, zatímco jeho manželka Marie zůstala na škole v Novém Sedle. Bližší informace o této epizodě v Junkově životě nemáme, protože dochovaná školní kronika

konstatuje pouze jeho nástup a odchod. Oba manželé se v jedné školní budově sešli opět ve školním roce 1931/32, kdy se Junkovi podařilo získat místo ředitele na chebské obecné a měšťanské škole a manželka ho na ni následovala. A byl to právě Cheb, se kterým Junek spojil drtivou většinu druhé poloviny svého života. Ale nepředbíhejme.

Junkovo působení v Chebu lze díky dochované školní kronice popsat trochu plastičtěji. Česká obecná škola byla v Chebu otevřena již v říjnu 1919 a v dalších letech se postupně rozšiřovala, až dosáhla modelu obecné a měšťanské školy. Od září roku 1925 také škola disponovala vlastní novou budovou, která byla postavena v Hradební ulici. V části nových prostor byla zároveň umístěna živnostenská škola pokračovací. Ředitelem školy byl Jan Domínek, kterého Václav Junek nahradil ve funkci po vyhraném konkurzu v říjnu 1931. Stalo se tak v době, kdy počet žáků ve škole neustále rostl: ve školním roce 1935/36 dosáhl na obecné škole 260 a na škole

Václav Junek s dcerou, Nové Sedlo 1924.

měšťanské 175. Většina dětí pocházela z rodin českých či smíšených, pouze zlomek byly děti německé národnosti. Oba stupně dohromady tvořily v osmi ročnících 14 tříd. Vzhledem k nedostatku prostor musel Václav Junek rozhodnout o vyučování „na směny“, kdy část tříd se učila dopoledne a část odpoledne a v dalším týdnu si to prohodily.

I v Chebu, stejně jako kdysi v Novém Sedle, se Václav Junek věnoval vedle ředitelování velkému množství mimoškolních aktivit, kterými podporoval fungování a rozvoj místní české komunity. Například, ve školním roce 1934/35 byl členem městského zastupitelstva a městské rady v Chebu, předsedou místního školního výboru, předsedou Československého okresního osvětového sboru, členem místního odboru Národní jednoty severočeské, předsedou učitelské organizace, místopředsedou Československé okresní péče o mládež, okrskovým knihovním referentem, předsedou československé knihovnické rady a starostou pěveckého spolku Hraníčář. A k tomu všemu připočtíme ještě pečlivé vedení školní kroniky a drobnou publikační činnost v regionálním tisku (Severozápad, Školské zprávy, Výspa). Mimochodem, v jednom ze svých článků varoval české rodiče, aby oproti tehdejšímu zvyku neposílali děti na prázdniny do českého vnitrozemí, aby se tam přiučili češtině, protože se již nebudou chtít do zněmčeného pohraničí vrátit.

Éra Junkova chebského ředitelování se uzavřela osudového roku 1938. Stejně jako ostatní i on registroval nárůst napětí mezi českým a německým etnikem, posilovaný zvyšující se agresí nacistické Třetí říše. Školní rok 1938/39 začal v září ještě relativně normálně, ale to se mělo záhy změnit. Klíčovou roli v tom sehrál henleinovský puč, odstartovaný štvavým projevem Adolfa Hitlera 12. září 1938. Protičeské útoky, v jejichž důsledku nedorazily ráno do školy skoro žádné děti, sice záhy zastavila čs. armáda, která dorazila do Chebu, ale i přesto se Václav Junek rozhodl na tři dny školu uzavřít. Stalo se tak po konzultaci s inspektorem menšinových škol a bývalým falknovským učitelem a ředitelem Stanislavem Jelínkem. Václav Junek tehdy asi netušil, že k znovuotevření školy již nedojde. Události nabraly až příliš rychlý spát.

Mnichovská dohoda totiž přinesla nucené odstoupení pohraničí a zánik českých menšinových škol. Václav Junek odjel z Chebu dne 30. září 1938 posledním vlakem a jediné, co vzal ze školního majetku s sebou, byla školní kronika, do které v prosinci 1938 učinil tento zápis: „V roce, kdy měla republika oslavovat výročí dvacetiletého trvání, dostoupila naše škola vrcholu svého rozvoje. A nastal strašný pád. V tyto konce nikdo nevěřil. Pravda, Němci od jara vyslovovali, že 28. říjen už letos nebude slaven. Bolest ze všeho je příliš veliká. Zbývá zatím jen doufat, mlčet a pracovat.“

Novým bydliskem rodiny Junkových se dle policejních přihlášek stala Plzeň. Oba manželé zde ostatně kdysi absolvovali učitelský ústav, a zejména tu ve Škodově ulici č. p. 23 (nyní Kardinála Berana) bydlela matka Marie Junkové, u které našli manželé Junkovi s dcerou od 8. října 1938 nový domov. V již tak v politicky nesnadné době postihla Václava Junka navíc osobní tragédie, neboť dne 31. ledna 1939 zemřela jeho manželka Marie. Ještě téhož roku, 12. srpna, však uzavřel Junek druhé manželství, a to s Boženou Soprovou (1903-1965), se kterou měl následně tři dcery Miladu, Libuši a Svatavu. Mezi tyto významné udá-

Václav Junek v roce 1948.

losti Junkova života se vklínilo i jmenování na nové místo: dekretem plzeňského Okresního školního výboru byl od 1. března 1939 ustanoven zatímním odborným učitelem na dívčí měšťanské škole na Doudlevecké třídě. Později tu zastával i post ředitele školy.

Po skončení války a osvobození republiky se však Václav Junek rozhodl, jako jeden z mála meziválečných „menšinových“ učitelů, pro návrat do pohraničí a již 5. září 1945 se v Plzni odhlásil z pobytu a odjel zpět do Chebu, kde se ubytoval v Rooseveltově ulici č. p. 70 (nyní ulice 1. Máje). Kronika měšťanské, střední a základní školy, díl 1945-65 uvádí, že měl jako zmocněnec Ministerstva školství a národní osvěty za úkol pomoci vybudovat v chebském okrese systém českých škol. V praxi to znamenalo, že přebíral budovy německých škol, zanikající s koncem války, ochraňoval školní pomůcky a jmenoval ředitele vznikajících českých škol. Později byl jmenován okresním školním inspektorem a měl na starosti i ašský obvod. Tuto funkci však nezastával dlouho, protože již 31. května 1948 odešel na vlastní žádost do penze. V krátkých osobních poznámkách k tomu uvedl, že příčinou jeho konce ve školství byl „boj o koryta“. Životní pouť Václava Junka se definitivně uzavřela v Chebu dne 8. března 1970. Další informace o jeho životě by mohla poskytnout jeho písemná pozůstalost, která však i více než půl století od jeho úmrtí zůstává v chebském archivu nezinventarizována, a tedy badatelům zapovězená. Část Junkova personálního spisu je ale naopak přístupná v Archivu města Plzně.

Autor článku by rád poděkoval paní Svatavě Bendové, dceři Václava Junka, a paní Jarmile Peškové, vnučce Václava Junka, za poskytnutí některých materiálů a fotografií z rodinného archivu.

Radek Aubrecht

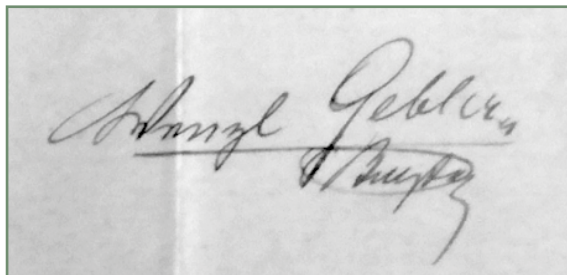
Wenzel Gebler - kraslický stavitel

Tento nepříliš známý stavitel a architekt je jednou z dalších zajímavých osobností města Kraslic. Přestože se zde nenarodil a žil často jinde, svým tvůrčím působením zásadně změnil tvář města.

Wenzel Ludwig Gebler se narodil 8. 9. 1850 v domě č. p. 2 v malé vesce Zweifelsreuth (Čižebná) u Nového Kostela. Jeho otec Josef pocházel z rodiny c. k. polesného Franze Geblera z Přísečnice, ale po přestěhování do Čižebné se věnoval těžbě uhlí a zakoupil podíl šachty Mariahilf. Ve Všeobecném sborníku hornickém z roku 1845 je dokonce uváděn jako štajgr a správce minerálních závodů v Maierhofen (Dvory-zaniklá vesnice u Bukovan), včetně dolu Prokopzeche. Není se čemu divit, jelikož provoz tehdejších minerálních závodů byl úzce spjat s těžbou zmíněného nerostu. Matka Josefina Rübesam pocházela z rodiny c. k. finance Johanna Rübesama, taktéž z Přísečnice. Josef a Josefina měli spolu

celkem 8 dětí, z nichž se dospělosti dožily jen dvě- Wenzel a jeho sestra Karolina Johanna.

Mládí Wenzela je celkem zahaleno tajemstvím. Víme jen, že v roce 1865 navštěvoval reálku v Litoměřicích. Jeho kariéra začala, na rozdíl od dnešních poměrů, přirozeným profesním postupem. Po absolvování reálky nastoupil jako zednický učeň ve Františkových Lázních, následně se stal po-

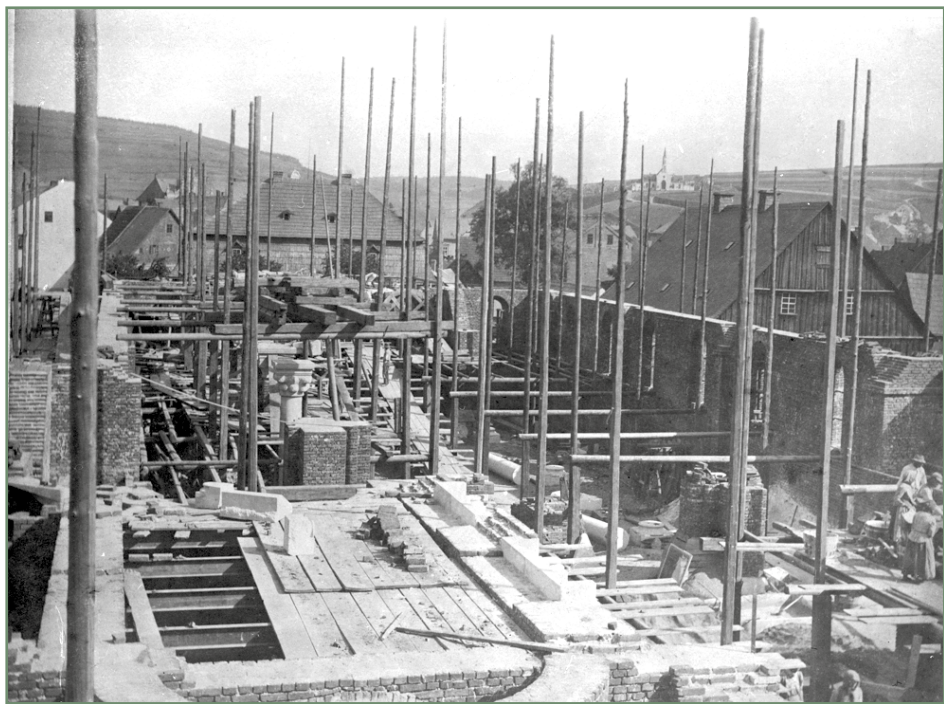
Podpis Wenzela Geblera.

lírem a asistentem inženýra. Jeho působištěm se stalo především Chebsko a Sokolovsko. Roku 1875 si vzal v Sokolově ve svých 25 letech o 20 let starší vdovu Marii Luisu Kayan. Možná to byl sňatek z rozumu, jelikož vdova byla po svém zesnulém manželovi Antonu Haberditzlovi zdědila tiskárnu a značné jmění. Okolo roku 1876 měl přesídlit i se ženou do Kraslic, nicméně první doklad o jeho přítomnosti ve městě pochází až z roku 1881. Manželství skončilo roku 1899 smrtí Marie. Roku 1900 se Wenzel znovu oženil, tehdy již jako padesátiletý, si v Kraslicích vzal mladou Mellanii Bilke z Wetzendorfu v Duryňsku. Ještě téhož roku se jim v říjnu narodil syn Ludwig Anton. Dva roky na to přesídlil Gebler i s rodinou znovu do Sokolova. Zde se jim později narodily další dvě děti, Johanna (1903) a Gerold Konrad (1907). Johanna však krátce na to zemřela.

Přestože Gebler působil v Kraslicích pouze 10 let, zanechal zde velmi mnoho odkazů. Prvotně byl přizván k opravě starého hornického kostela Božího Těla. Z původně banální rekonstrukce se nakonec stala velmi nákladná akce z důvodu fatálních statických poruch 260 let staré barokní stavby. Původně protestantský svatostánek postavený rodem Šumburků měl velmi subtilní obvodové zdivo, které ne-

Původní kostel Božího těla v Kraslicích.

Výstavba nového kostela Božího těla.

zvládalo přenášet enormní tlak krovu. V průběhu staletí se nevhodnými úpravami začal stav objektu zhoršovat. Z bezpečnostních důvodů se postupně přistavovaly opěrné pilíře, nicméně ani to nezabránilo trhlinám a několika haváriím. Na doporučení Geblera byl kostel z havarijních důvodů uzavřen a bylo upuštěno od dlouho plánované rekonstrukce. V souvislosti s tím bylo přistoupeno k úvaze o demolici a stavbě kostela nového. Soutěže se zúčastnil již zmíněný Gebler a stavitel Wiedemann z Františkových Lázní. Gebler měl se svým novorománským návrhem malé šance oproti Wiedemannovu novogotickému, který byl posléze vybrán za vítězný. Nicméně po dosud nevyjasněném zásahu c. k. ministerstva byl nakonec vybrán Geblerův novorománský návrh. Na základě jeho studie byla následně vytvořena podrobná dokumentace. To však není ani zdaleka jediná stavba, kterou nám ve městě zanechal. Mezi dalšími lze jmenovat například jeho dům č. p. 707 (naproti Benzině), objekty městské plynárny č. p. 700 v Mánesově ulici, nárožní dům č. p. 937 pro firmu Johann Michl na křižovatce Dukelské a Rybné, nárožní dům č. p. 256 na křižovatce Palacké a Hřbitovní ulice, dům pro zaměstnance firmy Fuchs, Meindl und Horn č. p. 809 v Družstevní ulici (vedle „svazarmu“), areál bělidla Christian Kühnl č. p. 565 v Barviřské ulici (později, Framar“). Mezi další velké realizace patřily projekty hal a výrobních budov továrny A. R. Breinl včetně úprav a adaptace původního Hussenova mlýna (dnešní firma Kornet), z nichž byla většina budov zdemolována po roce 2000. Současně se svými stavitelskými aktivitami provozoval poměrně velkou pilu na místě, kde dnes stojí čistírna odpadních vod.

Po létech strávených za rýsovacím stolem se však Wenzel ubíral spíše politickým kurzem. V roce 1895 kandidoval do Říšského sněmu ve Vídni za obvod Kraslice, Sokolov, Luby, Locket, Skalná, Kynšperk a Horní Slavkov. Byl členem německo-rakouské strany lidové a živnostenské, ale jeho hlavním rysem

byl dle dobových záznamů ryzí německý nacionalismus a antisemitismus. Například uhelnou krizí na Sokolovsku svaloval Gebler na Židy a lichváře. Roku 1897 byl nakrátko zvolen poslancem za obvod Sokolov. Dá se říci, že jeho posedlost a nevybíravé chování vedly až k vyústění v duševní chorobu v listopadu roku 1896 v centru Prahy, kde způsobil veřejné pohoršení, načež byl odvezen do ústavu pro choromyslné. Roku 1907 pro změnu střílel z okna své vily v Sokolově, přičemž naštěstí nikoho nezranil. Po zatčení byl hospitalizován na psychiatrii v Dobřanech. Krátce na to byl nucen se vzdát i svého mandátu. V roce 1917 prodává podíl hnědouhelné šachty Mariahilf v rodné Čižebné. Po propuštění z ústavu o něm prakticky mizí veškeré informace. Ojedinele se objevuje v dobových materiálech jako stavitel v Litoměřicích, kde si na okraji města zakoupil (či postavil) vilu. Zde měl i údajně po roce 1923 zemřít.

Geblerova vila na Šenvertě v Sokolově, Smetanova ulice.

Filip Beneš

Jeden pomník v Kraslicích aneb smutný konec životní pouti Saši Munka

Na kraslickém hřbitově si mnohý kolemjdoucí jistě všiml náhrobku, na kterém je umístěn jen prostý nápis „Saša Munk *13. 2. 1914 +20. 4. 1945 umučen nacisty“. Málokdo však ví, kdo opravdu Saša Munk byl. Nevěděl jsem to blíže ani já, i když jsem tušil, že by se, soudě podle o kousek dál stojícího náhrobku obětí náletu na kraslické nádraží z dubna 1945, mohlo jednat právě o jednu z obětí této tragédie z konce války. V Zpravodaji města Kraslic z roku 2019 osobu Saši Munka o něco více v krátkém článku přiblížil kraslický badatel Václav Kotěšovec, stejně jako ve své knize Kraslická kronika, informace však byly pro mne stále příliš kusé, proto jsem se rozhodl, že o celé věci zjistím ještě více. Při pátrání se mi do ruky dostala kniha paní Hany Pravdové s názvem *I was writting this diary for you*, Sasha, nalezl jsem kontakt na Sašova bratra Petra a společně s dalším materiálem se přede mnou začal objevovat příběh vpravdě filmových rozměrů.

Alexandr Munk se narodil 13. února 1914 v Praze. Jeho otcem byl právník, JUDr. Julius Munk, jenž pocházel z východočeské Dobrušky. Práva vystudoval v Praze a nějakou dobu, než se v Praze natrvalo usadil, působil jako advokátní koncipient v Ostravě. Po návratu do Prahy pak po téměř celou dobu trvání první Československé republiky pracoval coby právník svazu pivovarníků. Matkou Sašovi byla pražská

rodačka Leopoldina Munková, rozená Katzerová. Otec byl židovského původu, matka nikoliv, z hlediska pozdějších nacistických zákonů se tak jednalo o smíšené manželství. Otec Julius byl také nadaným básníkem, napsal dokonce libreto ke hře *Hipolyta* uvedené roku 1917 na prknech Národního divadla.

Pan Munk se koncem 20. let rozvedl, jeho novou ženou se stala paní Marie Burešová, s níž v roce 1932 zplodil syna Petra. V té době byl právníkem svazu pivovarníků v Praze a jeho již jeho provorozený syn Alexandr směřoval na pražskou právnickou fakultu. Zde se kromě studií zapojil do demokratických studentských aktivit a často vystupoval na schůzích jako zdatný rétor.

V roce 1936 se na jedné pražské studentské schůzi seznámil s o dva roky mladší herečkou Hanou Beckovou. Hana byla také židovského původu a byla dcerou legionáře a také ředitele a zakladatele Legiobanky Dr. Josefa Becka. Měla herecký talent a již jako gymnazistka soukromě studovala u Karla Dostala a Olgy Scheinpflugové. Od mládí tíhla k divadlu a v době seznámení se Sašou Munkem měla za sebou první filmové role. V roce 1933 se mihla pod režisérským vedením Vladislava Vančury filmem *Na sluneční straně* a v roce 1934 ji režisér Karel Nový obsadil do role ve filmu podle Ivana Olbrachta *Marijka Nevěrnice*. Roku 1935 pod pseudonymem Bělská z ní učinil režisér Vladimír Slavínský protagonistku svých dvou filmů *První políbení* a *Studentská máma*.

Saša Munk tehdy, v onen nedělní večer roku 1936, ve Smetanově síni Obecního domu mladou začínající herečku oslnil svým vzhledem i řečnickým uměním tak, že se do něho zamilovala a začali spolu chodit. Hana nicméně často cestovala. První divadelní angažmá získala v Olomouckém divadle. Jeho tehdejší ředitel ji v roce 1937 poslal na roční stáž ve velkém leningradském činoherním divadle. Po návratu v roce 1938 hrála v Kladenském divadle, hostovala ve Vinohradském, v Národním a ve Švandově divadle.

Saša však na svou lásku trpělivě čekal. A dočkal se. 27. dubna 1939 spolu konečně uzavřeli sňatek. To bylo však již po nacistické okupaci a vzniku Protektorátu Čechy a Morava, a tak se vzhledem k Sašově účasti ve studentském demokratickém hnutí a židovskému původu rozhodli odstěhovat do malého městečka Potštejn ve východních Čechách. Našli zde alespoň dočasně klid, avšak Hanina herecká kariéra byla u konce, stejně jako Sašovy aktivity ve studentském demokratickém hnutí. Žili z našetřených peněz či z pomoci přátel, Saša ve volných chvílích vytvářel ze dřeva různé intarzované krabičky. Jednu z nich vlastnil ještě dnes jeho bratr Petr.

Saša Munk v době studií
právnické fakulty.

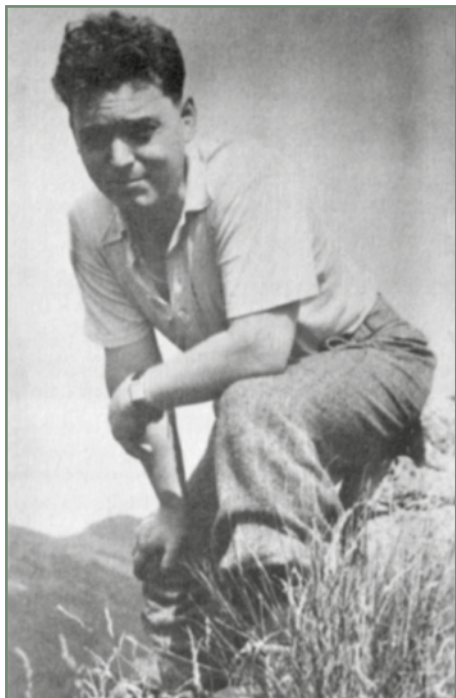
Saša Munk ve 30. let.

Hana Becková Munková.

Saša Munk (vlevo) v Jáchymově před dnešním hotelem Radium palace.

Saša Munk ve Vysokých Tatrách, rok 1937.

Jak však postupoval čas, začaly protektorátní a nacistické úřady s větší a větší perzekucí židovských obyvatel. Ta někdy nabývala až tragikomických rozměrů, jak vidno z příhody z jara 1941. Tehdy pro Hanu Munkovou přišla policie s nařízením od gestapa v Kostelci nad Orlicí. Příkaz zněl zatknout a předvést pro – nedovolené sledování fotbalového zápasu... Hana totiž přihlížela utkání místních kluků s fotbalisty z vedlejší vesnice Sopotnice, což údajně jako Židovka nesměla a nějakým bedlivým občanem byla udána. Celá událost pro ni tehdy ještě dopadla dobře, po vysvětlení byla propuštěna.

Další měsíce však oba manželé žili v neustálé obavě z věcí příštích. Po atentátu na Heydricha jim dokonce němečtí vojáci prohledávali dům. Nic nenašli, nebylo co. Na nejhorší však nakonec stejně došlo. 21. prosince 1942 byli oba transportem s označením Ci deportováni z Hradce Králové do Terezína. Zde, v ghettu, paradoxně mohla Hana Munková Becková „pokračovat“ ve své divadelní profesi, pokud to tak můžeme nazvat. Stala se členkou divadelního souboru a hrála například v Goethově „Faustovi“, Gogolově „Ženitbě“ či v muzikálu „Ať žije život“, který režíroval Karel Švenk.

V Terezíně přežívali manželé takřka dva roky. Štěstí dočkat se zde konce války však neměli. 1. října 1944 byl Alexandr Munk zařazen do transportu Em, jenž směřoval do Osvětimi. Jeho manželka se jej rozhodla neopustit, tak moc jej milovala. Přihlásila se proto dobrovolně do transportu s ním a rozhodla se společně se svou láskou odjet tam, odkud již nejen ona tušila, že není návratu.

Do Osvětimi transport dorazil o den později, 2. října 1944. A to byl poslední den, kdy byli oba manželé spolu, ihned po příjezdu byli totiž ženy i muži odděleni. Ani jeden z manželů však neputoval do plynové komory. Hana byla jen o pár dní později zařazena do vlaku směřujícího do dolnoslezského Trachenber-

Saša Munk jako záložní voják čsl. armády při mobilizaci v září 1938.

gu (dnes Zmigrod v Polsku), kde byla umístěna pobočka koncentračního tábora Gross Rosen. Odtud brzy odjela kopat protitankové zákopy do další grossrosenské pobočky Birnbäumel (dnes Gruszcza). Saša Munk pak byl 15. listopadu přemístěn do buchenwaldské pobočky Meuselwitz a nasazen na práci v továrně HASAG, která zde produkovala munici. Zajímavostí je jistě i ta skutečnost, že do stejného transportu do Meuselwitz byl zařazen i pozdější známý český spisovatel Arnošt Lustig.

Haně Munkové se koncem ledna 1945 podařilo při evakuaci tábora uprchnout a přes Slovensko dorazila v květnu 1945 do Prahy. V té době byla dokonce již zaměstnaná, stala se úřednicí na ministerstvu informací. Stále však čekala na svého Sašu, o kterém nic nevěděla. Pořád doufala, že se s ním setká, že přežil válku jako ona. Koncem května však dostala zprávu od přítele Jiřího Wachtla, který přežil válku, že Saša zahynul v dubnu 1945 z krušnohorských Kraslicích. Jiří Wachtl byl také vězněm pobočného buchenwaldského tábora Meuselwitz a spolu se svým bratrem Otou a jejich otcem právě v Kraslicích uprchli. Stejnou zprávu o Sašově smrti

obdržel i jeho bratr Petr a otec Julius, jenž byl díky smíšenému manželství zařazen do transportu do Terezína až v únoru 1945 a válku přežil. V tomto případě byl nositelem smutné zprávy další z přeživších meuselwitzkých vězňů, vzdálený příbuzný Ota Zeckendorf.

Co se vlastně stalo? 12. dubna 1945 byl tábor Meuselwitz evakuován. Vězni byli naloženi do vlaků a zamířili směrem k českému území, cílem měl být zřejmě Terezín, případně pobočky tábora Flossenbürg. Jednalo se o jeden z mnoha tzv. pochodů smrti, na které nacisté v posledních dnech a týdnech války vyhnali statisíce vězňů nejrůznějších koncentračních táborů. Do vlaků bylo naloženo na 2000 žen (zhruba 1440 žen z Meuselwitz a 600 z tábora Sömmerda) a kolem 350 mužů. Mnoho vězňů a vězeňkyň bylo ve velmi špatném fyzickém stavu, někteří již cestou ve vagónech zemřeli. 15. dubna se vlak s vězni ocitl na kraslickém dolním nádraží, kde tou dobou stál také vlak s německými a maďarskými vojáky. Kolem šesté hodiny odpolední se pojednou nad Kraslicemi objevily americké letouny. Jednalo se o tzv. hloubkaře, kteří si vybrali nádraží jako svůj cíl. Evidentně nevěděli nic o vlaku s vězni, útočili podle nich na vlaky jako na vojenské cíle. Svřžené bomby zničily skladiště a vlaky samotné byly napadeny palubními kulomety. Část vězňů využila nastalého zmatku a uprchla, jako například čeští Židovští vězni Jiří Schreiber, František Steiner, Josef Taussig, Jiří Wachtl, Jaroslav Kraus či Jindřich Rubín. Další se před útočícími letouny skryli a někteří z nich začali na letce mávat bílými kapesníky. Snad v té chvíli si Američané uvědomili, že útočí i na vlak s vězni, a odlétli. Kolik si nálet vyžádal obětí, nelze přesně říci. Obecně se uvádí počet kolem 30, vězňů, vězeňkyň i německých a maďarských vojáků. V oficiální zprávě adresované 18. dubna z Kraslic do Karlových Varů najdeme údaj jen o 3 zabitých ženách a 15 raněných, na kraslickém hřbitově je však hromadný hrob 22 polských neznámých vězeňkyň a jednoho vězněného Poláka.

Vlaky však na kraslickém nádraží musely stát i další dny. Lokomotiva vojenského vlaku byla totiž zničena a její úlohu musela převzít poškozená, ale jízdyšopná lokomotiva, která původně táhla vlak s vězni. Než byl dán rozkaz k dalšímu, tentokrát pěšímu pochodu zubožených žen a mužů, utrpení pokračovalo. Vězni z Meuselwitz nedostali již několik dní nic k jídlu, a tak se všemožně snažili si potravu opatřit. O den později, tedy 16. dubna, přivezli zřejmě stráže SS několik pytlů syrových brambor, které

Svatba manželů Munkových v dubnu 1939.

hodili mezi hladové vězně. Ti se na jídlo samozřejmě okamžitě vrhli, avšak ihned na to se ozvaly výstřely. SS Oberscharführer Heinz Blume začal pálit ze své pistole do davu asi 25 vězňů a smrtelně zasáhl jistého židovského vězně, Poláka jménem Kaufmann. Ten do několika minut zemřel (zřejmě se bude jednat o onoho jednoho neznámého Poláka pohřbeného na kraslickém hřbitově). Ve svědectví Jiřího Schreibera najdeme taktéž zmínku, že palbou byl smrtelně do páteře zasažen i český židovský vězeň Jiří Porges. Muž toho jména (narozen 12. 11. 1924) se opravdu v transportu z Meuschwitz nacházel (vězeňské číslo 94 648), ovšem mezi válečnými oběťmi nefiguruje. Jedná se tak prakticky zcela jistě o Jiřího Porgese, narozeného 12. 11. 1927, který válečné útrapy přečkal.

Heinz Blume měl v následujících dnech na přímém pochodu z Kraslic někde mezi Sokolovem a Loktem zastřelit dva ruské vězně. V roce 1947 byl Blume v jednom z dachauských procesů odsouzen za tyto činy k trestu smrti oběšením, který mu však byl nakonec změněn na tři roky vězení.

Celý transport se zřejmě 17. dubna pěšky vydal směrem na Sokolov a Karlovy Vary. Během této cesty z něho uprchli další vězni, mezi nimi byl i již zmíněný Arnošt Lustig. V dalších dnech se vyčerpaní vězni dostali až do oblasti Loun a Žatce, kde se konečně dočkali osvobození. Mnoho z vězňů však na této cestě zemřelo, někteří bohužel podlehlí útrapám až v prvních dnech svobody.

Mezi těmi, kteří se osvobození nedočkali, byl bohužel i Saša Munk. Jeho konec je však zahalen tajemstvím. Jiří Wachtl, který Haně Munkové sdělil krutou pravdu o smrti jejího milovaného, uvedl že Saša zemřel 20. dubna. Stejně datum je na pomníku, který na památku Saši Munka na kraslickém hřbitově umístila po válce právě manželka Hana (dnes se jedná již o druhý pomník, první byl bohužel před mnoha lety ukraden). Proč zrovna 20. duben není jasné. Ale to nebude tak zcela důležité. Smutným faktem zůstává, že se Saša Munk z války nevrátil. Nestal se zřejmě obětí náletu z 15. dubna, ale v některý z následujících dnů pravděpodobně ještě v Kraslicích podlehl celkovému vyčerpání, hladu a strastem, které mu nacistický režim v jeho krátkém životě připravil. Pohřben byl zřejmě do masového hrobu na kraslickém hřbitově.

Jak smutně symbolické je znění části jeho básně Podzimní variace, kterou jsem obdržel od jeho bratra Petra:

*Hrob starý, tichý, rozpadlý,
jen chudobky, ty nezvadly.
A závěj listí navršená.
Hrob bez kříže a beze jména.*

*Ty mrtvý, věříš osudu?
Já živý tady dneska jdu,
těž bez jména a zavát celý.
Jsou mrtvi ti, kdo zapomněli?*

*Jsou mrtvi ti, jež měl jsi rád?
Či neměls raděj umírat?
Jsi v smrti své tak osamělý.
Jsou mrtvi ti, kdo zapomněli?*

Z války se nevrátil ani Sašův strýc Adolf a teta Hermína, bratranci František a Hanuš se ženou Helenou, další teta Anna a sestřenice Marie. Přežil jen jeho bratranec Otto Adolf a také otec Julius, který se jako mažel Nežidovky dostal do Terezína až v únoru 1945. Válku přečkal také Sašův bratr Petr. Nacisté připravili o život i otce Hany Munkové, pana Josefa Becka (jeho manželka Božena zemřela ještě před válkou).

Hana se tak po válce jako mnoho jiných přeživších ocitla prakticky sama. Jak již bylo zmíněno, nechala svému Sašovi zřídit v Kraslicích pomník (hrob tedy nemá beze jména jako statisíce jiných), ovšem život šel dál. Snažila se vrátit ke svému oblíbenému divadlu, což se jí podařilo. Pod uměleckým jménem Alexandrová, které zvolila právě kvůli svému manželovi, se uchytila v Realistickém divadle

na Smíchově. Následně se seznámila s hercem Národního divadla Jiřím Pravdou, za kterého se zanedlouho vdala a brzy mu porodila syna. Tomu dala jméno Alexandr...

V roce 1947 si ještě zahrála ve filmu režiséra Miroslava Krňanského *Nikola Šuhaj*, ovšem po komunistickém převratu v roce 1948 zvolila se svým manželem emigraci. Na falešné pasy uprchli do Paříže, zde se jim však nepodařilo získat povolení k pobytu. Odjeli tedy do Austrálie, v roce 1956 se pak natrvalo usazují v Londýně. Oba dva se pak po zbytek života věnovali divadelnímu i filmovému herectví. Hana Pravdová vytvořila řadu filmových rolí, které byly ke zhlédnutí i v tehdejší Československu. Pod jménem Hana Maria Pravda například hrála v oblíbeném dětském seriálu Čáryfuk či v seriálu o detektivovi Hercule Poirotovi. Pan Jiří Pravda

Hana Munková na zahradě domu v Potštejně.

KL.: <u>Weimar - Buchenwald</u>		"Jude"		Häftl.-Nr.: <u>94637</u> T	
Häftlings-Personal-Karte					
Fam.-Name: <u>Munk</u>		Überstellt		Personen-Beschreibung:	
Vorname: <u>Alexander</u>		am: <u>15. 11. 44</u> an KL.		Größe: <u>172</u> cm	
Geb. am: <u>13. 2. 74</u> in: <u>Prag</u>		am: <u>Buchenwald</u>		Gestalt: <u>Schlank</u>	
Stand: <u>Vh.</u> Kinder: <u>-</u>		am: <u>-</u> an KL.		Gesicht: <u>ruud</u>	
Wohnort: <u>Pottenstein</u>		am: <u>-</u> an KL.		Augen: <u>braun</u>	
Strasse: <u>322 Reichenau, Böhmen</u>		am: <u>-</u> an KL.		Nase: <u>normal</u>	
Religion: <u>Mo.</u> Staatsang.: <u>Polsteckarat</u>		am: <u>-</u> an KL.		Mund: <u>"</u>	
Wohnort d. Angehörigen: <u>Ehefrau:</u>		am: <u>-</u> an KL.		Ohren: <u>"</u>	
<u>Hanna M., geb. Beck,</u>		am: <u>-</u> an KL.		Zähne: <u>gesund</u>	
<u>Pottenstein, W.o.</u>		am: <u>-</u> an KL.		Haare: <u>braun</u>	
Eingewiesen am: <u>2. 10. 44</u>		am: <u>-</u> an KL.		Sprache: <u>Tsch.</u>	
durch: <u>Ruschwitz</u>		am: <u>-</u> an KL.		Bes. Kennzeichen: <u>Keine</u>	
in KL.: <u>Polit. Tsch. Jude</u>		Entlassung:		Charakt.-Eigenschaften:	
Grund: <u>Keine</u>		am: <u>-</u> durch KL.:		Sicherheits b. Einsatz:	
Vorstrafen: <u>Keine</u>		mit Verfügung v.:		Bemerkung:	
Strafen im Lager:		Grund:		Art:	
<u>Vater:</u>		<u>Mutter:</u>		<u>Ehefrau:</u>	
<u>Julius M.</u>		<u>Leopoldine M. geb.</u>		<u>Hanna M., geb.</u>	
<u>Advokat, Prag.</u>		<u>Katzer</u>		<u>Beck</u>	
				<u>Pottenstein, W.o.</u>	
KL. 5/6.44 - 500 000		Körperliche Verfassung: <u>75/63</u>		I. T. S. 1010 Nr. <u>387</u> L	

Karta vězně Saši Munka z koncentračního tábora Buchenwald.

zemřel v roce 1985 a po pádu komunistického režimu se paní Pravdová několikrát vrátila do své bývalé vlasti. Zemřela v Londýně ve věku účtyhodných 92 let. Jejich syn Alexandr dodnes působí na známé univerzitě v Oxfordu, kde se zabývá dějinami a politikou Sovětského svazu a východoevropských zemí.

Bratr Saši Munka profesor Petr Munk se stal chemikem a dokonce žákem slavného profesora Otto Wichterleho. Po roce 1969 i on zvolil emigraci a roky působil na univerzitě v texaském Austinu. Dnes žije v Praze, v bytě na Vinohradech, ve kterém žil i jeho bratr Saša. A dodnes se dívá na stejný nábytek jako on...

Mnohé informace v tomto článku pocházejí kromě archivních a literárních pramenů právě od pana Petra Munka, za což mu upřímně děkuji!

Vladimír Bružeňák

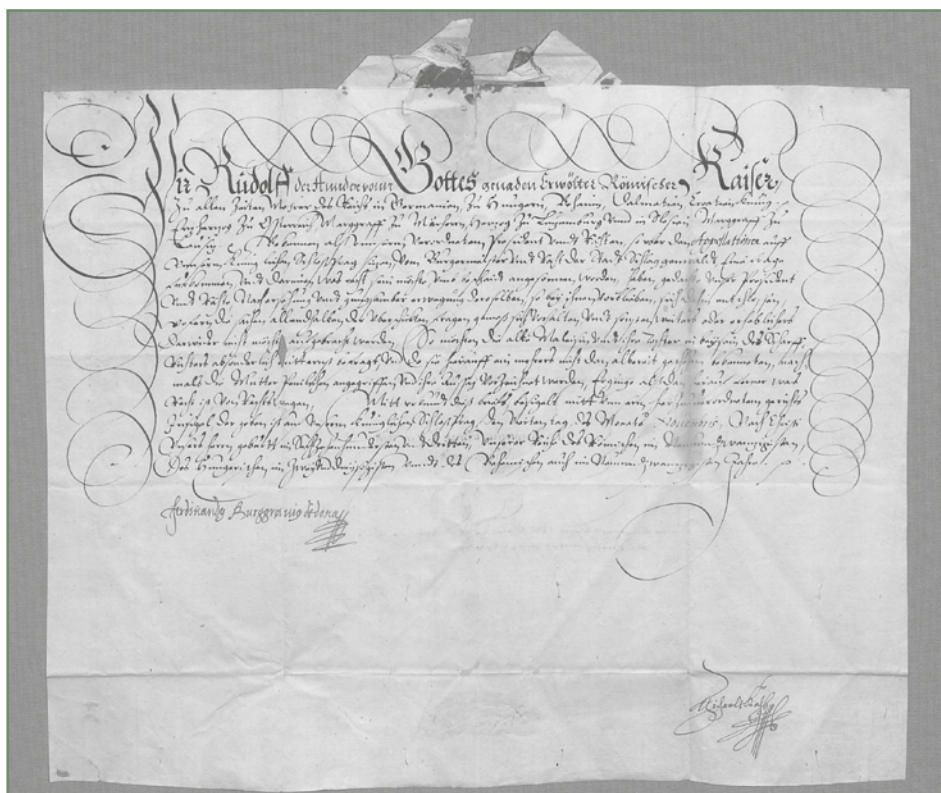
Zloději, vrazi a čarodějnice: Spravedlnost v Horním Slavkově raného novověku

Člověk raného novověku bývá v pramenech zachycen obvykle v těch řídkých případech, kdy přišel do styku s úřady. Můžeme tedy zjistit základní údaje v matrikách, sledovat majetkové změny v pozemkových knihách či plnění poddanských povinností v urbářích. Omezení těchto pramenů je však zřejmé již na první pohled, podrobnější informace se z nich dozvídáme především o lidech majetnějších, osudy onoho pomyslného společenského dna tak zůstávají skryty pohledu historiků. S jedinou výjimkou. Zlo-

čin vždy představoval závažné narušení přirozeného řádu a úřady mu věnovaly patřičnou pozornost na stránkách soudních knih a spisů. Výjimkou nebylo ani někdejší královské horní město Horní Slavkov, jehož archivní fond tento příspěvek přiblíží coby ideální pramen pro výzkum kriminality v raném novověku.

Legislativní a institucionální rámec

V předmoderní době podléhala každá skupina obyvatel vlastnímu právu a soudům (měšťané, šlechta, duchovenstvo, univerzitní studenti a mistři atd.), pro většinu obyvatel měst tak byly příslušné městské hrdelní soudy. Některé světské pozemkové vrchnosti disponovaly dědičným hrdelním právem daným tradicí, jiné jej obdržely na základě panovnického privilegia. Obdobně duchovenstvo získávalo právo hrdelní jurisdikce od panovníka formou imunity a panovnická listina byla třeba jako podklad pro výkon hrdelního práva také v královských městech. Soudnictví v městech nekrálovských (poddanských či na komorních panstvích) se řídilo srovnatelnými pravidly, příslušné privilegium mohla udělit vrchnost disponující dědičným právem výkonu hrdelní pravomoci, případně přímo panovník. Některá poddanská města vykonávala hrdelní právo pro celé panství, o odvolání pak rozhodovalo královské město či jiné významné město téhož panství. V obtížných případech žádala poddanská města o právní pomoc přímo některé královské město, konečnou rozhodující instancí ale zůstávala vrchnost.

Apelační soud dává instrukce k výslechu Kathariny a Evy Maleis; 1603.

Městskému soudu podléhali obvykle obyvatelé sídelní obce, poddaní přilehlého panství, lidé svobodného původu dopadení v blízkosti soudu, nebo poddaní ze statků cizích pánů, kde chyběly vlastní hrdelní soudy. Město Horní Slavkov tak na přelomu 16. a 17. století vykonávalo soudní pravomoc vedle vlastní vsi Háje a panství Bečov ve vsích Bošřany, Kfely, Teplička, Ležnička a Ležnice.

Průběh a organizace soudního řízení se v poddanských městech řídily vzorem měst královských, soud byl personálně totožný s městskou radou (u poddanských měst se přisedícím stával často též zástupce vrchnosti). Vlastní řízení vedli obvykle v 17. a 18. století dva vybraní konšelé spolu s písařem, kteří měli zabezpečit vyšetřování na místě činu, organizovat výslechy a konečně předložit výsledky šetření městské radě. Drobné trestní spory rozhodoval sám rychtář (rychterní právo), jenž měl k ruce zřízence a vykonával dohled nad obecním vězením.

Vedle městských práv, starých obyčejů a dřívějších právních nálezů vycházely městské soudy při svém rozhodování také ze zemských zřízení, která byla v předbělohorském období vydána v letech 1500, 1530, 1549 a 1564.

Neúspěch stavovského pokusu o odboj v roce 1547 vedl k podstatnému oslabení moci královských měst, nad nimiž nyní panovník mohl důsledněji uplatnit svou autoritu. Jejím vyjádřením se stalo ustavení apelačního soudu v Praze roku 1548, který měl sloužit jako odvolací stolice od městských soudů a jednal výhradně na základě písemných sdělení. Dochovaná korepondence svědčí o úzkém vztahu hornoslavkovského městského soudu a soudu apelačního, u kterého město hledalo právní naučení, jak postupovat ve složitějších případech.

Další krok ve sjednocování praxe městských soudů představovalo schválení Práv městských Pavla Krištiána z Koldína v roce 1579, která se tak stala prvním městským zákoníkem s celozemskou platností. Někteří města již dříve využívala jako zdroj právního naučení Práva městská Brikciho z Licka (vydána 1536), ale tato se nikdy nestala kodifikovanou normou.

Porážka stavovského povstání v roce 1620 dovolila panovníkovi upravit poměry v zemi dle vlastních představ. Obnovené zřízení zemské pro Čechy vydané v roce 1627 posilovalo postavení apelačního soudu v Praze, na který se měly nadále obracet soudy nižší instance ve všech případech, kdy bylo zvažováno podrobení obviněného útrpnému právu (paragraf R VIII). Jelikož apelační soud ve své praxi užíval hrdelní řád císaře Ferdinanda III. pro Dolní Rakousy z roku 1656, představovala tato norma inspirační zdroj také pro městské soudnictví.

Od konce 17. století rostl vliv krajských hejtmanů v bezpečnostně policejních otázkách. Byly jim vyhrazeny oblasti právní praxe jako dohled nad bezpečností, předběžné vyšetřování, zatýkání zločinců, odhalování přechovávání cizích poddaných a stíhání zlodějů, vrahů, žebráků a romských kočovníků. Krajské hejtmany tak v podstatě postavili městské soudy do služeb státu v krajích.

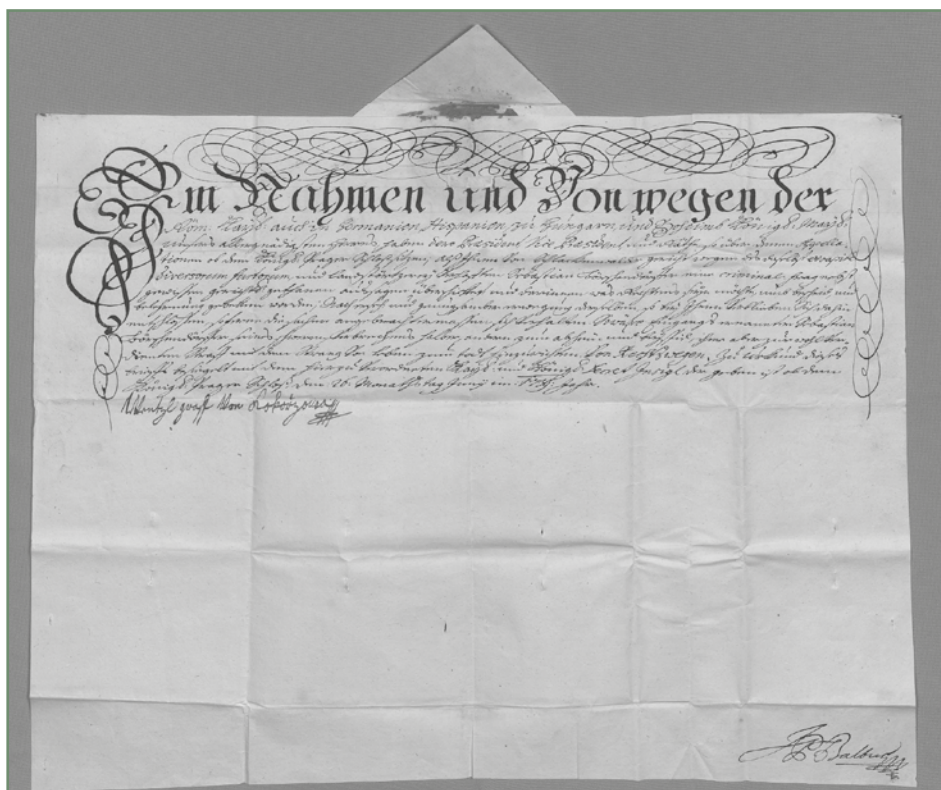
16. července 1707 byl vydán hrdelní řád císaře Josefa I. (*Constitutio criminalis Josephina*), který nadále povoloval činnost jen hrdelním soudům působícím na základě privilegia či starobylého obyčeje. Všechny hrdelní soudy (s výjimkou soudů zemských a některých stavovských) měly být podřízeny apelačnímu soudu (zde pravděpodobně zákoník vycházel z Obnoveného zřízení zemského), jenž představoval konečnou odvolací instanci a zdroj právního naučení. Soudy měly platit přísežného písaře znalého práv a také kata, kterého mohl za úhradu nákladů zapůjčit sousední soud. Pokud některý soud nebyl schopen zajistit při své činnosti všechny zákonné náležitosti, příslušela apelačnímu soudu možnost navrhnout panovníkovi zbavit takový soud práva výkonu hrdelní pravomoci. Zákoník ovšem starší normy nenahradil a při nalézáni práva tak plnil mnohdy jen podpůrnou funkci.

Nedostatečné materiální i personální vybavení hrdelních soudů vedlo již v první polovině 18. století k úvahám o podstatném omezení jejich počtu. Právě v této souvislosti byl pravděpodobně pořízen zápis pojednávající o výkonu hrdelní pravomoci v Horním Slavkově. Vedle vyjmenování privilegií potvrzených

císaři Ferdinandem III. a Leopoldem I. a odkazu na některé vykonané popravy se spis soustředil především na výkon hrdelního práva v okolních vsích. Třebaže město ztratilo po stavovském povstání bečovské panství, vztahy v soudní oblasti zůstávaly nadále úzké, panství dokonce pomáhalo se zajištěním vybavení hornoslavkovského soudu.

K výraznému snížení počtu hrdelních soudů došlo teprve na základě patentu vydaného tiskem 19. srpna 1765. Výkonem hrdelní pravomoci byly nadále pověřeny jen vybrané soudy, které při své činnosti musely dodržovat patentem daná pravidla. Ostatní soudy pak přispívaly do nově zřízeného kriminálního fondu na hrazení nákladů spojených se soudní agendou, přičemž výše příspěvku závisela na kategorii soudu. V loketské části kraje zateckého tak nadále zůstaly pouze dva hrdelní soudy: Loket a Žlutice. Soud v Horním Slavkově byl patentem zařazen do II. třídy. Omezování množství hrdelních soudů pokračovalo i v dalších letech, zatímco patent Marie Terezie snížil tento počet z 383 na 29, na přelomu 18. a 19. století již v Čechách fungovalo jen 19 hrdelních soudů.

Hrdelní zákoník Marie Terezie (Constitutio criminalis Theresiana) zveřejněný v roce 1769 vyjadřoval tehdy již poměrně zastaralé pojetí práva. Zachovány zůstaly kruté tresty a útrpné výslechy, jež byly roztříděny dle stupňů a doplněny přesným popisem s vyobrazením jednotlivých přístrojů. Změnu v základní koncepci trestního práva přinesl až Všeobecný zákoník o zločinech a trestech na ně Josefa II. z roku 1787, který se přihlásil k zásadě, že trest má být úměrný zločinu – jeho cílem není pomsta, ale převýchova pachatele

Rozsudek apelačního soudu nad Sebastianem Portendörferem; 1739.

Horní Slavkov v raném novověku

Je na místě stručně si představit dějiště tohoto příspěvku. Původně poddanské město Horní Slavkov tvořilo již počátkem 16. století přirozené lokální centrum důlního podnikání založeného na těžbě stříbra a cínu. V roce 1547 v návaznosti na neúspěšný pokus stavů o odboj zkonfiskoval král Ferdinand I. majetek Pluhů z Rabštejna a z Horního Slavkova se stalo královské město a sídlo horního a vrchního horního úřadu. Příjmy z dolování rud umožnily městu nebývalý rozkvět. Po polovině 16. století v něm mělo sídlit na 5000 lidí a město samotné disponovalo značnými finančními prostředky, které neváhalo použít na rozšíření svého majetku. V roce 1597 získalo jako léno panství Bečov, které přímo zakoupilo v roce 1615. Horní Slavkov představoval rovněž regionální kulturní centrum jako sídlo latinské školy a ze svých zdrojů podporoval duchovní reformované církve. Bitva na Bílé hoře a třicetiletá válka tento rozkvět příkře ukončily. Město ztratilo panství Bečov, ale nadále muselo splácet dluhy vzniklé jeho nákupem. Důlní podnikání zkolabovalo a už nikdy nedosáhlo předválečného významu, koncem 18. století již těžba prakticky ustala.

Archivní fond AM H. Slavkov

Třebaže archivní fond AM H. Slavkov tvoří nesmírně bohatý pramen pro dějiny raného novověku (více než 250 kartonů pro období do roku 1792), jeho badatelské využití bylo dosud omezené (spíše minimální). To platí samozřejmě též pro oblast trestního soudnictví, jež by si žádala podrobné zpracování na základě metodických postupů užitých již pro jiné oblasti. Analýza desítek (ne-li stovek) případů však stála mimo možnosti autora tohoto příspěvku a zůstává otevřeným tématem pro historiky. Následující řádky tedy pouze nastíní některá témata, na jejichž podkladě ukáže možnosti badatelského využití trestní agendy uložené ve fondu. Je třeba zdůraznit, že značné množství trestních spisů se zachovalo rovněž pro 16. století (hrubým odhadem 54 případů jen z let 1525-1546, toto číslo však bude ještě vyšší, neboť ne všechny konkrétní spisy se podařilo identifikovat), což zdůrazňuje význam archivního fondu minimálně ve srovnání s městskými a vrchnostenskými soudy někdejšího sokolovského okresu. Dobrá zachovalost „smolných spisů“ tak vyvažuje chybějící protokoly městského soudu, které se dochovaly (s menšími mezerami) pouze pro roky 1522-1532 a 1643-1790. Archivní fond obsahuje rovněž rozsudky apelačního soudu a výše zmíněnou korespondenci s tímto soudem (1557-1792) umožňující doplnit informace k celé řadě případů trestní i civilní povahy. Specifický pramen představují reversy vystavené při propuštění z vězení, v nichž se dotyčný zavazoval, že se městu, jeho pánu a úřadům nebude mstít, nejstarší pochází již z roku 1513. Ačkoli se protokoly městské rady (1581-1792) trestnímu soudnictví nevěnují, dovolují rekonstruovat pozadí některých případů.

Pohled na procesní praxi v nabízí hrdelní řád datovaný Jindřichem Zimmermannem přibližně k roku 1520. Takto časnou dobu vzniku potvrzuje nejen jednoduchý paleografický rozbor (písmo užívané v první polovině 16. století), ale rovněž archaičnost některých ustanovení ve srovnání s pozdějšími Koldínovými Právy městskými. Nejprísnější tresty neměly být udělovány osobám mladším dvanácti let, pro srovnání Brikcí stanovuje hranici pro užití tortury na 14 let bez rozdílu pohlaví a Koldín na 18 let u mužů a 15 let u žen. Za zmínku stojí rovněž forma přísahy, kterou měl dotyčný pronášet s pravou rukou položenou na obnaženém meči, přičemž levou rukou činil znamení.

Vybrané případy

Trestní spisy poskytují bezprostřední pohled do života lidí jinými prameny těžko postižitelných. Wilhelm Dietrich v roce 1527 zůstal přes noc v domě svého pána Mattese Gryseny a dal se do zlodějského řemesla – okradl dalšího sluhu, vlámал se na půdu, kde ukradl černou košili a konečně ve světnici uzmul košili hnědé barvy, kalhoty a dva nože. Dozvídáme se však nejen metodu zločinu a cíle

zloděje, ale také podrobnosti o zlodějových společnících. Zatímco jistý Wolf měl jen ženu a dítě, Hans Fras náležel do poněkud vyšší sociální skupiny: tento krejčí se ženou a dvěma dětmi vlastnil dokonce dům a dvůr. Lze tedy předpokládat, že Hans Fras plnil roli osoby – dnešní terminologií – legalizující výnosy z trestné činnosti.

Nahlédnout můžeme i do složitostí manželského života. Agnes, žena Hannse Hainlese, byla svým mužem v roce 1530 obviněna z nevěry a řádně zmlácena. Dotyčná přirozeně jakákoli obvinění odmítala, čemuž se ani nelze divit, když tradičním trestem pro cizoložnou ženu byla smrt.

Slitování nemohli přirozeně očekávat dopadení lupiči a vrazi. Kaspar, jeho starší bratr Georg (Jörg) Gelfart (či Gelffert) a další spolupachatelé si z loupení udělali vskutku výnosnou živnost. Jen seznam jimi na mučidlech doznaných deliktů zahrnuje v zápisu plných dvanáct stran! Zatímco Kaspar předešlým ve velkém kradl – doslova, kde se dalo – Georg proslul značným násilím včetně loupežných vražd. Za tyto strašné zločiny je čekal neméně strašlivý trest: „Georg Gelfart, jeho bratr Kaspar Gelfart a Hans Sylich se přiznali dobrovolně a na mučidlech a na této výpovědi zůstávají. Třebaže si Georg Gelfart a Hans Sylich svými skutky zasloužili vlečení k popravišti a zprovození ze světa trháním kleštěmi, neboť v lesích oloupili a zavraždili mnoho žen, dostává se jim milosti, že budou popraveni lámáním kolem, na kterém pak budou veřejně vystaveni. Jelikož Kaspar Gelfart kradl ve velkém, pomáhal při krádežích a stál na stráži na místech, kde se vraždilo, bude popraven oběšením.“ Jméno Gelfart ze spisů nemizí ani později, v roce 1569 byl za různé krádeže odsouzen k smrti Mattes Gelfart, kterému však soudci dali „milost“ a místo oběšení měl sejít ze světa stětím mečem.

Za zvláště nebezpečný zločin považovalo právo raného novověku svatokrádež. Rokem 1584 je datován případ Valtena Modela, který se specializoval na krádeže mešního nádobí v kostelech. Dopadený nešťastník se ve své výpovědi za každou cenu snažil ochránit vlastního syna, který s jeho činy údajně neměl nic společného. Pro obviněného to skutečně představovalo otázku života a smrti, neboť trestem za krádež bohoslužebných předmětů bylo oběšení.

Naši předkové tehdy žili v neustálém strachu z nekalého řádění nadpřirozených sil. Odhalení čarodějnického spiknutí proto muselo v Horním Slavkově na samém počátku 17. století vyvolat nemalý ohlas. Vše začalo docela nevinně. V březnu roku 1603 byl před městskou radou řešen spor Kathariny Maleis, vdovy po Valtu Maleisovi, a Martina Milijka, syna norimberského obchodníka a měšťana Hansa Milijka. Katharina se snažila dokázat, že mladý muž slíbil její dceři Evě uzavření sňatku. Dotyčný ve svém dopise všechny tyto nároky odmítl, navrhl ale finanční vyrovnání.

Důvody snad až zoufalé snahy vdát dceru za perspektivního mládence lze spatřovat ve špatné finanční situaci rodiny Maleisových, Katharina byla podle zápisu v radním protokolu před dvěma lety upomínána na zaplacení dluhu. Významnou roli však nepochybně hrálo mnohem temnější pozadí celého případu, objevilo se totiž podezření, že mimomanželský osobní život Evy Maleis nezůstal bez následků. V září 1603 písař zapsal výpověď porodní báby, která ale mnoho určitého do věci nevnesla. O měsíc později však předstoupila před městskou radu Susana Kruschwitz se šokujícím obviněním – Katharina a Eva Maleis si ji uprostřed noci předvolaly a předaly jí nádobu (v originále „Scheffel“, čili česky „buší“), jíž se měla zbavit. To také učinila, ale když ji vzhazovala pod led, poznala ke svému zděšení obsah: dítě. Podezření ještě prohloubily výroky, jež měla Katharina učinit při výslechu: „Naše nevina brzy vyjde najevo a Bůh nám dá znamení!“ To už se ale spravedlnost dala do pohybu a soud začal za pomoci útrpného práva rozplétat mnohem závažnější zločin než těžko průkazné infanticidium: čarodějnické spiknutí uprostřed komunity ctihodných hornoslavkovských měšťanů.

Výpovědi obviněných žen poodhalují dobové představy o magických praktikách a víře v nadpřirozeno existující paralelně s oficiálním křesťanstvím. Právě proto je vhodné se jim věnovat podrobněji. Katharina Maleis byla poměrně často ve sporu s jinými měšťany, nepřekvapí tedy, že se jména

některých z nich objevují v souvislosti s trávením dobytka za pomoci prachu z myší a krys. Největší úsilí však domnělé čarodějnice věnovaly očarování Martina Milijka, onoho žádaného nápadníka Evy Maleis. Služebníkovi jeho otce odřízly kousek klobouku a vložily jej do dveří, aby se k nim častěji vracel. Obdobnému účelu sloužily dvě bílé tkanice, které Martin Evě daroval ze svých kalhot. Katharinina kolegyně zvaná Waldmanin pak měla vyhotovit magickou kapuci (Kappe), ale z dodaného materiálu ušila něco pro vlastní dceru. Konečně, do rukou těchto žen se dostala i bota Martina Milijka, kterou uvařily a pohřbily, aby tento dostal strach, vrátil se do Horního Slavkova a oženil se s Evou. Určitou naivitu obviněných demonstuje další bod výsledku. Ženy měly u sebe lístek s textem, který syn Kathariny Maleis opsal z nějaké knihy. Slibovaly si od něj, že budou-li povolány před vrchnost či soud, nikdo proti nim nebude moci nic vypovědět. Samotné obvinění z vraždy novorozence se dotýčným prokázat nepodařilo a rozsudek o něm již nehovoří. Soud přihlédl k přímluvám rad měst Krásno a Čistá, různých institucí a hornoslavkovských žen a upustil od tvrdého potrestání Kathariny Maleis, spolu s ostatními (to jest dcerou Evou, Susanou Kruschwitz a výše zmíněnou Waldmanin) byla jen vyhnána z města Horní Slavkov a panství Bečov. Tečku za případem učinil prosincový zápis v radním protokolu. Katharině Maleis bylo dovoleno prodat dům ve městě, aby získala prostředky na výživu sebe a svých dětí. Peníze měli spravovat důvěrníci.

Intervence ve prospěch odsouzených bývaly vhodným prostředkem ke zmírnění těžkých trestů a město samotné čas od času muselo vystoupit na podporu svých občanů. Jacoba Pacha (či Bacha) se tak přímlovou u arcivévody Matyáše podařilo vysvobodit z vídeňského vězení.

Některé případy až příliš tragicky dokumentují těžkou dobu, v níž jejich aktéři žili. V roce 1624 řešil soud vraždu dítěte vlastní matkou. Margareta Oheimb byla manželkou horníka Hanse Oheimba, který vzhledem k úpadku hornoslavkovského dolování musel hledat práci mimo město. Dotyčná svůj hrůzný čin zdůvodnila hladem a nouzí při panující drahotě. V letech 1622-1623 totiž docházelo ke znehodnocování měny mincovním konsorciem. Zatímco jeden z jeho členů Jan Oldřich z Eggenberka si nedlouho poté nechal výstavně přestavět rodové sídlo, čekalo Margaretu Oheimb stětí mečem, rozsudek potvrzený i apelačním soudem.

Z 18. století se v archivním fondu zachovala celá řada podrobných výsledků umožňujících blíže nahlédnout do života a snad i myšlení souzených osob. Obviněný zloděj Joseph Bach si tak během výsledku posteskl, že neví, kde je jeho žena (možná spolupachatelka), protože tu sedí (ve vězení). Na otázku o případné poště od ní pak jen smutně poznamenal, kdo by mu sem nosil poštu, když jej nikdo nenavštěvuje.

O Sebastianu Portendörferovi se však již dovídáme podstatně více. Narodil se ve Svinově na panství Toužim zhruba před 21 či 22 lety, ale tvrdil, že jeho rodičové byli svobodní a tehdy ve vsi jen dočasně přebývali. Obviněný nastínil tíživý příběh svého života, kdy v raném věku ztratil matku a otec s macechou jej vyhnali. Dále zmínil i své předchozí uvěznění po dva dny a tři noci v Nepomyšlu, ale o jakékoli další kriminální činnosti se odmítl bavit a odpovídal jen krátce ne či nevim. Zápis ze září 1738 tak obsahoval přes sto otázek, ale jen málo určitých odpovědí. Na základě nařízení apelačního soudu – jak bylo uvedeno výše podléhalo užití tortury jeho konzultaci – byl obviněný podroben tvrdší formě výsledku (konkrétně bití karabáčem) a v dubnu 1739 vyhotoven nový zápis, ve kterém se dotýčný v podstatě přiznal ke všem bodům obžaloby, především různým krádežím. Zloděje čekala podle rozsudku městského soudu potvrzeného soudem apelačním šibenice, ale dostalo se mu císařské milosti. Podle hrdelního reversu z 23. března 1740 mu na záda bylo vypáleno znamení „R“ a měl opustit dědičné země. Apelační soud si rovněž vyžádal popis odsouzeného, který tak dovoluje alespoň přibližně rekonstruovat jeho podobu: střední postavy, vlasy světle hnědé, čelo nízké, oči šedé, nos krátký, nepřilíží velká ústa, na sobě pak měl černou kamizolu, staré kožené kalhoty a černé

Legatione specificatione		
Person auf den in p ^{re} sentis al ^{te} re in ^{ge} prossenen und etc. gintzen Sebastian Joseph Ruffen auf ^{ge} lassen zu ^{er} st al ^{te} mentations executione ^{re} nd anders im ^{ge} prossenen		
40. 28.	—	desen Verpflegung von 25 July 1748 bis 25 Martij 1749 Ruff 604 R ^g à 4x
1. 12.	—	den Ruffmeister von empfangung des L ^{te} R.
2. 24.	—	den Ruffmeister von der Ruffung
3. 30.	—	den Ruffmeister 2 malige Ruffen g ^{el} t zu 2 malig Ruff
3. 26.	—	malig Ruffen sein Ruff g ^{el} t zu 2 malig Ruff 6 R ^g à 26x
7. 28.	—	sein Ruff Ruff g ^{el} t zu 2 malig Ruff 6 R ^g à 26x
3. 26.	—	den Ruffmeister zu 6 R ^g à 26x
2. 24.	—	den Ruffmeister von empfangung auf Ruff und Begleitung
1. 52.	—	den Ruffmeister
9. 12.	—	den Ruffmeister von empfangung auf Ruff und Begleitung 6 R ^g à 26x und den Ruff in an ^{ge} prossenen und Ruff den Ruff fürs Ruff
70. 2.	—	P ^{re} sentis Ruffmeister von empfangung auf Ruff und Begleitung den Ruffmeister von empfangung auf Ruff und Begleitung Ruff Ruffmeister von 25 Martij 1749
Ruffmeister Ruffmeister und Ruffmeister		

Náklady trestního řízení se Sebastianem Portendörferem: 70 zlatých a 2 krejcare; 1740.

punčochy. Spis dále obsahuje vyúčtování nákladů na exekuci a věznění, město vyčíslilo celkový výdaj na 70 zlatých a 2 krejcare, přičemž na stravu ve vězení připadalo 40 zlatých a 28 krejcarů (od 25. července 1738 do 23. března 1740; 607 dnů po 4 krejcarech), o zbývající peníze se podělili kat, jeho pomocníci, městský zřízenec a rychtář. Samotný katovský výkon byl ohodnocen 1 zlatým a 12 krejcare.

Podobné zmírnění absolutního trestu pravděpodobně nebylo nic vyjímečného, ve druhé třetině 18. století se proti předcházejícímu období začalo postupně upouštět od trestání na hrdle, přednost dostávaly podmíněné a tělesné tresty spojené se zneuctěním odsouzeného.

Poslední příběh poodhaluje problematiku předmanželského intimního života mladých lidí první poloviny 18. století. Elisabeth Hüttnerin (nebo Küttnerin), šestadvacetiletá dcera Johanna Lorentze Hüttnera, se kolem roku 1740 seznámila s tehdy osmnáctiletým Johannem Christopphem Voitländerem, avšak jejich setkávání nezůstala bez následků. Jelikož odhalené mimomanželské aktivity tohoto druhu nejenom stály mimo zákon, ale především pro dotyčnou představovaly sociální stigma, snažila se nešťastná Elisabeth obhájit svou čest před soudem. Do protokolu prohlásila a přísahou potvrdila, že Voitländer ji k tomuto skutku donutil, což však nepůsobilo příliš přesvědčivě, protože podle její vlastní výpovědi se stýkali opakovaně a on jí přitom sliboval uzavření manželství. Prameny žel další vodítka nenabízejí, a svědkem jejich nešťastné lásky tak zůstávají pouze stránky soudních spisů.

Závěr

Tak jako v moderní době věnují sdělovací prostředky nebyvalou pozornost nejrůznějším kriminálním žvhlům, jejichž příběhy plní stránky denních listů a obrazovky televizních přijímačů, zaměřily se raně novověké úřady v míře větší než malé na osoby stojící mimo zákon. Lze v tom spatřovat určitou dějinnou nespravedlnost. Slušný člověk platící daně, obdělávající pole a vychovávající své dítky k lásce k bližnímu bývá prameny zachycen jen v několika neosobních zmínkách. O bezectném loupežníkovi či vrahovi však byly často popsány desítky stran ve smolných knihách a spisech, z nichž se dozvídáme podrobnosti o jeho životě, kriminální praxi, a někdy dokonce i vzhledu. To však nijak nesnižuje hodnotu těchto pramenů sledujících kriminalitu v raném novověku, neboť nám umožňují poznat aspekty života tehdejších lidí, jež by jinak zůstaly skryty. V tomto směru nabízí fond Archiv města Horní Slavkov nesmírně bohatý materiál, který stále čeká své zpracování historiky.

Pavel Dohnal

S nacistickou minulostí

Desítky mužů ze Sokolovska se v průběhu či po skončení druhé světové války hlásily do československé armády. Kvůli jejich nacistické minulosti však musely být jejich žádosti zamítnuty. Zde jsou příběhy několika dalších z nich, které se podařilo v archívech zjistit:

Bruno Reichert se narodil 13. září 1922 v Kaceřově-Pochlovicích jako syn truhláře. Své dětství strávil na Sokolovsku a na Ašsku, kam se jeho rodina přestěhovala. S pěti mladšími sourozenci bydleli v Hazlově, kde se vyučil zedníkem. Do roku 1938 byl československé státní příslušnosti, poté německé. Člen Hitlerjugend a od října 1941 i německé armády. Naposledy sloužil jako příslušník Schwere Feldwerft-Abteilung 287. V bojích na východní frontě byl několikrát zraněn, za což obdržel Odznak za zranění v černém a Pozemní bojový odznak Luftwaffe. V německé armádě dosáhl hodnosti Obergefreitera. Do československé zahraniční armády se přihlásil v zajateckém táboře číslo 2221 až po

německé kapitulaci dne 15. srpna 1945 a kvůli minulosti bylo přijetí z pochopitelných důvodů odmítnuto. Po propuštění ze zajateckého tábora byl odsunut do východního Německa. Zemřel 22. listopadu 2013 v saském městě Freiberg.

Přišel :		Odešel :	Intake č :	Císlo výsledku	Návrh :	Rozhodnutí MNO
15.8.45				4516		

Jméno, přímení a zaj. číslo :		Hodnost	Název něm. jednotky a den nástupu sl.
B 439825 Reichert Brum		Obšepf. 1.6.44	Dus 20.10.1944 Scher. Feldwacht. Abt. = 6 V 287

Den a místo, narození :	13.9.1923 okr. Pochlovce Tachov	Poslední bydlíště :	Hlaslov č. 343 okr. Aš
Příslušnost	Schönbrunn a Tachov	Civ. povol.	pevník
Mateř. řeč /mat. ř. rod/	okres Tachov. německá dth	Stav;	svobodný
Národnost :	dth	Zdrav. stav :	
Skoly :	5 tř. obec. uč. 3 tř. obec. české	Organisován vyznamenán u Němců	H. J. od p. 1939 Erdkampfabzeichen Feld. Abt. Schwand
Znalost řeči	německy perf. dobře český	Seární příslušnost :	od p. 1938 německou
		Volksliste 3	

Příbuzenstvo :	Sourozenci :
otců Lutov - truhlář matka Kanganete poz. Lutov - otec, Hlaslově okr. Aš.	1 bratr: Leonold - 6 let. doma a podniku 4 sestry: Kanganete - 20 l. - svob., kavičnicka 1942 Lutov - 8 l. - a - doma Gertrud - 7 l. - a - Alfriede 2 l. - a - Němci

Prohlašuji, že se dobrovolně a bez jakéhokoliv nátlaku přihlašuji do čs. armády v zahraničí.	Vyslechl :	Vel. skupiny :
P. W. 2221-15.8.1945. [Podpis]	10.8.1945 [Podpis]	[Podpis]

Výslechový protokol Bruna Reicherta. Takový byl zpracován československými orgány o každém zájemci o službu v čs. zahraniční armádě.

DANKSAGUNG

Nachdem wir Abschied genommen haben von
meinem lieben Vater und Schwiegervater

Bruno Reichert

* 13.09.1922 † 22.11.2013

ist es uns ein Herzensbedürfnis, allen zu danken,
die uns in den schweren Stunden des Abschieds
zur Seite standen.

Besonderer Dank gilt Pfarrer Bartl in Hilbersdorf,
der Hausgemeinschaft und den mitfühlenden
Nachbarn.

In stiller Trauer und Liebe

Sohn Ulrich

Schwiegertochter Stephanie

Úmrtní parte Bruna Reicherta.

tadlovou ochranu vlakových transportů. Dosáhl hodnosti Gefreiter. Do československé zahraniční armády se přihlásil v zajateckém táboře až po německé kapitulaci v září 1945 a kvůli nacistické minulosti bylo přijetí z pochopitelných důvodů odmítnuto.

Harry Rechner se narodil 14. srpna 1920 v Kynšperku nad Ohří do rodiny železničního zřízence československých státních drah. Kromě obecné a měšťanské školy vystudoval i obchodní akademii a začal pracovat jako obchodní příručí a úředník. Do roku 1938 byl československé státní příslušnosti, poté německé. V únoru 1941 se dobrovolně přihlásil do německé armády, typ jednotky je neznámý, protože údajně ztratil při zajetí Spojenci všechny doklady. Dosáhl hodnosti Unteroffizier. Dva jeho bratři rovněž sloužili v německé armádě, respektive Waffen SS. Československé úřady pojalý při výslechu podezření, že i on sloužil u jednotek SS. Udělal velmi špatný dojem. Do československé zahraniční armády se přihlásil v zajateckém táboře až po německé kapitulaci dne 19. září 1945 a kvůli svému původu bylo přijetí z pochopitelných důvodů odmítnuto.

Josef Riedl se narodil 11. října 1906 v Kraslicích. Jeho otec Josef padl v roce 1915 v bojích první světové války. Po dokončení povinné školní docházky začal pracovat jako pekař. Mezi lety 1927-1929 absolvoval základní vojenskou službu u Pěšího pluku 48 v Benešově. Ve třicátých letech patřil mezi nejvěrnější příznivce Sudetoněmecké strany v Kraslicích, od roku 1935 člen SdP, od 1938 člen NSDAP a od 1939 člen SA. Do roku 1938 byl československé státní příslušnosti, poté německé. Později žil v osadě Břídlová (Schieferhütten), dnes zaniklé vesnici mezi Rotavou a Přebuzí. Od 24. října 1942 sloužil v německé armádě, mj. u 14. ženijního výcvikového praporu (Pionier Ausbildung Bataillon 14) s posádkou ve městě Weisenfels. Dosáhl hodnosti Gefreiter. V německé armádě musel sloužit na konci války i jeho čerstvě plnoletý syn Edwin. Do československé zahraniční armády se přihlásil v zajateckém táboře až po německé kapitulaci dne 3. srpna 1945 a kvůli minulosti bylo přijetí z pochopitelných důvodů odmítnuto.

Ernst Ritter se narodil 13. srpna 1925 v Novém Sedle do rodiny výrobce lahví. Po absolvování povinné školní docházky krátce pracoval jako soustružník kovů. Do roku 1938 byl československé státní příslušnosti, poté německé. Člen Hitlerjugend a od roku 1943 i NSDAP. Od srpna 1943 sloužil dobrovolně v německé armádě, příslušník výsadkového pluku „Loytweg-Hardegg“, se kterým se účastnil bojů v Belgii a Nizozemsku, včetně střetů s americkou 101. výsadkovou divizí během operace Market Garden. Z části pluku byl v listopadu 1944 organizován 21. výsadkářský pluk (Fallschirmjäger-Regiment 21) 7. vý-

Josef Reiter přišel na svět 13. ledna 1904 v Rotavě. Po absolvování povinné školní docházky začal pracovat jako zemědělec. S manželkou patřil mezi příznivce Sudetoněmecké strany, od roku 1936 byl dokonce jejím členem. Do roku 1938 byl československé státní příslušnosti, poté německé. Po zabrání pohraničí a připojení k říši vstoupil okamžitě do NSDAP. V únoru 1944 musel narukovat do německé armády, po absolvování krátkého výcviku byl přemístěn k jednotce Eisenbahn Flak 10/763, která tvořila protile-

sadkové divize, jehož 7. roty se stal Ritter rovněž příslušníkem. Od ledna 1945 pluk sváděl těžké obranné boje na hranicích samotného Německa, později sváděl těžké boje s britskými jednotkami o přístupy k řece Rýn. V oblasti Porýní a Porúří se bránil až do konce války. Do britského zajetí padl Ritter v oblasti Cuxhavenu, kde řeka Labe ústí do Severního moře. Dosáhl hodnosti Gefreiter. V německé armádě sloužil i jeho starší bratr Franz Ritter (nar. 21. 4. 1921), který padl v bojích během září 1941 o město Arjmansk na poloostrově Krym na dnešní Ukrajině. Dnes je pohřben na německém válečném hřbitově v Sevastopolu. Ernest se do československé zahraniční armády přihlásil v zajateckém táboře až po německé kapitulaci dne 14. srpna 1945 a kvůli minulosti bylo přijetí z pochopitelných důvodů odmítnuto..

Jiří Klůc

Případ „Hundstoni“

I v letošním roce jsme si připomenuli osudové výročí z konce září roku 1938, tedy tzv. Mnichovské dohody. Tehdy se v noci z 29. na 30. září toho roku v bavorském Mnichově setkali představitelé čtyř evropských mocností – Francie (E. Daladier), Itálie (B. Mussolini), Velké Británie (N. Chamberlain) a Německa (A. Hitler). Předmětem jejich jednání byla napjatá politická situace v tehdejší Československu. Na základě přijaté dohody mělo odstoupit svá pohraniční území (tzv. Sudety). Zástupci Československa, Hubert Misařík a Vojtěch Mastný, se ovšem jednání přímo nezúčastnili a s výsledkem byli seznámeni až po jejím skončení. Po přijetí dohody měla Československá republika pohraničí postoupit do 10. října t. r. Ztratila tak cca 41 tisíc km² a 4,9 miliónů obyvatel, především německé národnosti (více než 3 mil.), ovšem také polské a maďarské. Co následovalo v dalších týdnech, měsících i letech, je dnes dostatečně známo. Zrovna tak i vše, co tomu předcházelo. Vraťme se o několik let zpátky.

Před vypuknutím světové hospodářské krize v roce 1929 byly Kraslice hlavním centrem výroby dechových hudebních nástrojů v celém Československu. K největším výrobcům i zaměstnavatelům tehdy patřily místní firmy F. X. Hüller, Bohland a Fuchs, A. K. Hüttl, V. Kohlert, W. Stowasser a J. Köstler. Pracovalo v nich přes 2 000 dělníků. Stovky dalších pracovaly v menších firmách, např. J. B. Gessner, E. Meindl, F. Michl a F. Schimmer. Významná byla rovněž výroba krajků, sametů, plyšů a barvírny, např. firmy J. L. Ball, Durst a Krey, E. Grämer či A. Grimm a výroba dětských hudebních hraček, např. Hans Rölz, R. a A. Anger, J. Blohberger J. I. Dotzauer.

Propad akcí na americké burze na Wall Street v říjnu 1929 dramaticky ovlivnil světové hospodářství. Postupně se zhroutily ekonomiky mnoha zemí po celém světě. Krachovaly mnohé společnosti, což způsobilo prudký nárůst nezaměstnanosti. Následně vypukla panika a lidé se snažili vybrat si své úspory. Banky neměly však dostatek finančních prostředků na jejich vyplacení a mnohé z nich proto zkrachovaly. To se záhy projevilo na ekonomikách založených na vývozu. Narušená vzájemná ekonomická provázanost narušila hospodářské i politické vztahy mezi mnoha státy. Rostla inflace i nezaměstnanost. Důsledkem bylo drastické zhoršení životních podmínek mnoha obyvatel, přičemž někteří se dostali na úroveň bídy. To vedlo k radikalizaci názorů a stále sílícímu nacionalismu a fašismu. Následovaly demonstrace, tzv. hladové pochody i nedůvěra v politický a ekonomický systém.

Krize se nevyhnula ani Německu, které bylo první evropskou zemí, kam dorazila. Německé hospodářství bylo navíc zatíženo reparacemi vyplývajících z Versailleské mírové smlouvy. Předchozí dílčí prosperita s pomocí amerických půjček skončila už v průběhu roku 1928. V roce 1932 bylo téměř 45% Němců bez práce. V letech 1931-33 bylo Německo sužováno krvavými pouličními šarvátkami mezi přívrženci nacismu a stoupcí komunismu. Zásadní změnu přinesl Adolf Hitler po vítězných volbách v březnu 1933.

WIR KLAGEN AN!

Bilddokumente von zwei Jahrzehnten tschechischer
Gewaltherrschaft über Deutsche

Von unserem zu den Sudetendeutschen
entsandten Redaktionsmitglied
LUDWIG HOFFENREICH

Die Tschechen rechnen mit dem Untergang des Sudetenbundes.
Dieser erschütternde Ausdruck eines leidenschaftlichen Kämpfers für
sudetendeutsches Recht, für die Freiheit frei geborener deutscher Menschen,
ist die nüchterne Bilanz einer zwanzigjährigen Fremdherrschaft über
dreizehn Millionen Deutschen. Die mit kalter Berechnungstechnik
entworfenen Politik des tschechischen Staatssofs hat sich als Ziel gesetzt:
Staatsgrenze muß Bollzergrenze werden! Dabei haben sich alle Regierun-
gen des tschechischen Staatsgebildes „demokratisch“ genannt, die Grün-
dung dieses Staatswesens geht auf feierliche „Proklamationen“ vor den
Friedensmachern von 1919 zurück, die Freiheit und Gleichheit aller
Völkerguppen in diesem Staat als selbstverständliche Voraussetzung er-
klärten. Unsere Veröffentlichungen, die in mehreren Folgen an dieser
Stelle fortgesetzt werden, sind kein politisches Buch. Sie sind eine zu-
sammenhängende Folge von Bilddokumenten, die in den letzten Jahren
politischen Kampfes im sudetendeutschen Raum entstanden sind. Sie
zeigen das tote Objekt, das im politischen Zusammenhang zum lebendi-
gen Kämpfer wird. Sie zeigen aber vor allem deutsche Menschen in
grenzenloser Not, Menschen, die von ihren Unterbrüdern zur Verzweif-
lung getrieben werden, in ein namenloses Elend.

Unten: So und noch schlimmer müssen Sudetendeutsche leben.
Ein Bauernhaus mit insgesamt 7 Räumen, darin ebenso viele Familien,
eine mit zehn Kindern. Die Eltern schlafen mit vier Kindern
in einem Bett. In dieser Stube wird auch gekocht, gegessen und ge-
arbeitet. Sechs Kinder schlafen in einem Bett auf dem Dachboden,
der nicht abgedichtet und nicht heizbar ist. Kein Dorf, kein Markt,
keine Kleinstadt im sudetendeutschen Gebiet, wo nicht die
gleichen Verhältnisse anzutreffen sind. Meist schläft die ganze Fa-
milie in der halbgeteilten Stube, deren Boden mit Waldlaub dicht
bedeckt ist: zu Stroh reicht es nicht.

erschütterndes Symbol: Christliche Iner-
tanzigkeit — profaniert durch Beneschs Bild
schlossene Burschen, die keine Beschäf-
igung und kein Einkommen haben, tragen
ihre Art der tschechischen nationalen
he. In einigen Teilen des Böhmerwaldes
zu sie Bauern und Heimarbeiter, die nie
Zeitung in die Hand bekommen haben,
belagen, daß jeder Staatsbürger nach dem
Inhalt des Gesetzes das Bild des Prä-
sidenten in seiner Wohnung hängen haben
Für den völlig wertlosen Druck haben
sich den Allerärmsten unter Androhung
tlicher Maßnahmen 10 Kronen abge-
geben. Der würdigste Platz der Stube für
Bild wurde gleich von ihnen bestimmt!

Aufnahmen Scherl-Bilderdienst
Hans Wagner

Die Woche s člankem Wir klagen an!

Die Woche 15. 6. 1938-Hundstoni porcuje psa.

Die Woche 15.6.1938, fotografie ze života tehdejších kraslických obyvatel.

Velká hospodářská krize byla překonána až v polovině 30. let. K úplnému oživení hospodářství došlo až na konci 30. let 20. století a souviselo se zbrojním průmyslem. Tehdy se mnohé státy začaly připravovat na možnou válku. Všeobecně se uvádí, že krize byla jednou z hlavních příčin druhé světové války.

V Československu byly krizí postiženy nejvíce Sudety, kde převládal lehký průmysl a naprostá většina výroby se odtud vyvážela. Tehdejší Kraslicko patřilo k velmi postiženým oblastem. Výroba, vývoz i mzdy dělníků neustále klesaly. Ve městě proběhlo několik demonstrací. První z nich proběhla 25. 2. 1931 za účasti asi 3 000 lidí. Další pak necelý rok poté (22. 1. 1932) za přibližně stejné účasti. Na obou zasahovali četníci. Nelehkou životní situaci ještě zkomplikovala velká povodeň z počátku ledna 1932. Kolem jednoho tisíce lidí bez práce protestovalo koncem ledna 1933 před budovou okresního úřadu proti snížení výdeje potravinových poukázek. Počet nezaměstnaných dramaticky rostl. Na Kraslicku bylo v roce 1931 bez práce 3 750 obyvatel, 1932 již 6 750 a rok později 7 405, což bylo 19 % veškerého obyvatelstva. V roce 1935 dokonce 8 456 lidí a o dva roky ke konci června již dokonce 37 % veškerého obyvatelstva.

Byť krize oficiálně skončila rokem 1933, na Kraslicku i v Kraslicích samotných však pokračovala i v dalších letech. Finančně vyčerpané obce nemohly již nadále pomáhat, a to ani stravovacími lístky. Vznikaly výbory na podporu nezaměstnaných, kterým byla rozdělována podpora a alespoň pro základní obživu organizovány nouzové práce. Během roku

1936 navštívil Kraslice tehdejší ministr sociální péče Ing. Jaromír Nečas, aby se informoval o sociálních poměrech.

Rok 1938 byl plný dramatických událostí. V únoru ve svém projevu v Říšském sněmu prohlásil A. Hitler, že Německo již nemůže nadále nečinně přihlížet k osudu miliónů Němců žijících v sousedních zemích, především v Rakousku a Československu. O několik týdnů připojil Rakousko k Německu. Následně se v Kraslicích konala dvě velká shromáždění. Na prvním z nich promluvil v hotelu Weisser Schwan drogist G. Böhm a na druhé, asi o 14 dní později, advokát A. Riedl. Konrad Henlein byl Hitlerem instruován ke kampani proti čs. vládě a kladení nepřijatelných požadavků. Koncem března navštívil město a pronesl zde štvavou řeč. Finanční podpora z Německa i nacistická propaganda rostla každým dnem. Němcům žijícím v pohraničních oblastech Československa rostlo jejich sebevědomí.

Německý ilustrovaný týdeník „Die Woche“ v červnu 1938 uveřejnil ve čtyřstránkovém článku „Obviňujeme!“ informace s několika fotografiemi, který měl dokládat drastické životní podmínky na Kraslicku. Podle zprávy kraslického Státního policejního úřadu přijeli v květnu t. r. do Kraslic dva

Gruwelsprookjes

Een staaltje, hoe deze in de wereld komen

De geschiedenis van Honden-Toon

De gruwelsprookjes spelen in den modernen politieken tijd een groote rol. De elk conflict — vooral tijdens oorlogen of bij dreiging van een oorlog — spelen zij een groote rol. Het is dikwijls moeilijk hun oorsprong vast te stellen. Hoe ze vaak ontstaan, leert ons het volgende relaas, dat ons van Tsjechische zijde werd toe-

Nieuwe Haarlemsche Courant 29. 7. 1938

s článkem o Hundstonim.

An old horsecar, propped up on loose stones, makes a home of sorts for this unemployed German couple in Graslitz, in the northern part of Bohemia. They have not worked for years.

Momentka z časopisu Life z 30.5.1938, fotografie ze života tehdejších obyvatel Kraslic.

novináři z Karlových Varů automobilem patřící zdejší okresní kanceláři SdP – Hans Wagner a Ludwig Hoffenreich. Setkali se s místním funkcionářem SdP Maxem Nierem a pozdějším městským radním, který je odkázal na sedmdesátiletého muže Antona Leibelta (údajně lehce mentálně postiženého) v nedaleké Rotavě, koňskému řezníku známém jako „Hundstoni“ - milovníka psího masa. Novináři mu prý za 70 Kč koupili psa, kterého měl před jejich očima rozřezat. Hoffenreich scénu vyfotografoval a pořízené fotografie měly posloužit jako důkaz naprosté chudoby, která donutila místní obyvatele z nouze jíst psy, kočky či dokonce potkany. Na další fotografii byla žena, která byla údajně dohnána hladem k šílenství. Později bylo zjištěno, že se jednalo o ženu postiženou epilepsií již od dětství. V červenci byl Nier policií zatčen. Při výslechu přiznal, že celá akce se psem byla zinscenována. Při domovní prohlídce se u něj podařilo zajistit 12 negativů a velké množství dalšího propagandistického materiálu. O případu informoval také zahraniční tisk, např. Nieuwe Haarlemsche Courant. O poměrech v Kraslicích informoval v květnu 1938 také časopis Life. Max Nier po válce odsouzen k trestu smrti a popraven byl 30. 9. 1948 v Chebu.

Stanislav Meisl

Sokolovský arciděkan Michael Pelleter a jeho dějepisné dílo

Historiografie města Sokolova obsahuje dnes již celou řadu děl vytvořených mnoha regionálními autory, německého i českého původu. Základ skutečně odborné historické práce a zkoumání dějin regionu však položil kaplan a později arciděkan Michael Pelleter již v 19. století.

Sokolovské náměstí a kostel po požáru roku 1873.

Pelleter se narodil 31. března 1817 v Žandově u Chebu a do Sokolova přišel roku 1840 coby nově vysvěcený kaplan jako do svého prvního a také trvalého působiště, kde zůstal až do konce života. Strávil zde tedy plných 42 let. Byly to roky neúnavné píle a práce, které navíc ozdobila radost z mnoha úspěchů. Nespokojil se totiž pouze se svědomitým plněním svých profesních povinností, ale ve svém volném čase byl aktivní v mnoha vědních oborech. Předně se zajímal o lokální historii místa, kde pracoval – Sokolova.

Historie tehdejšího Falknova byla v té době ještě hodně „v mlze“, takže mnoho věcí, které se tradiovaly mezi obyvateli, pravděpodobně patřilo spíše k báchorkám, které obvykle zobrazují skutečné události velmi zkresleně nebo minimálně přehnaně. Při výzkumu historického vývoje Sokolova odhalil Pelleter mnoho zajímavých momentů a událostí a své studie prováděl s velkou důkladností. „*O minulosti, která je matkou přítomnosti, většinou s despektem mluví jen ten, kdo ji nezná,*“ řekl jednou svým přátelům, když se je snažil přesvědčit, jak důležité je znát místní historii.

Nelze popřít, že byl ze strany svého předchůdce Josefa Körbla (pocházel z Mariánských Lázní, kde se narodil roku 1804, v letech 1856 až 1874 působil jako farář v Kraslicích a svou životní cestu zakončil roku 1884 v Ostrově), který v letech 1828 až 1843 působil jako kaplan ve Falknově, ke svému historickému výzkumu tak trochu popostrčen. Během svého působení ve městě totiž Körbl zaznamenal mnoho místních historických událostí do pamětní knihy zdejšího arciděkanství. Josef Körbl také převzal mnohé poznámky z „*Kroniky Johanna Ferdinanda Kirchbergera*“, ručně psané kroniky sokolovského občana a mistra ševce Kirchbergera (žil v letech 1720 až 1793), a v roce 1841, tedy rok po příchodu Michaela Pelletera do města, sepsal „*Pamětní knihu města Falknova*“ („*Gedenkbuch der Stadt Falkenau*“). Právě tato práce se stala podnětem pro další Pelleterovo bádání.

Michael Pelleter tak díky svému zájmu postupně kriticky prozkoumal všechny sepsané události a pustil se do pátrání v archívech Chebu, Lokti, v opatství Teplá a dalších, ale především v zemském archivu pražském po všem, co by obsahovalo zajímavou zmínku o městě a panství Falknov. Bádal s opravdovou důkladností, kterou vidíme u seriózních a odpovědných historiků.

Tehdejší sokolovský arciděkan Johann Friedl byl od samého počátku benevolentním podporovatelem jeho badatelské práce. Právě po jeho smrti byl Michael Pelleter jmenován následným arciděkanem a v této funkci zastával úřad od roku 1849 až do roku 1882, tedy celých 33 let.

Úvodní strana Pelleterových Pamětihodností.

V roce 1873 zasáhl Sokolov velký požár, shořelo 16 obytných budov se všemi hospodářskými částmi a zničena byla i věž arciděkanského kostela sv. Jakuba Většího. Zanedlouho následoval ještě větší požár, a to v roce 1874, při kterém plameny zachvátily celou třetinu města. Arciděkan Pelleter byl tehdy jedním z prvních, kdo začal pomáhat. Předsedal totiž záchrannému výboru pro občany, kteří kvůli požáru přišli o všechno. Do 7. září 1874 vybral výbor pro pomoc těmto lidem 67 800 rakouských zlatých. I díky tomu byla většina domů postižených požárem obnovena. Pouze věž kostela byla dlouho hyzděna provizorní střechou z plachet.

S tím se však arciděkan Pelleter nespokojil a rozhodl se vydat své historické bádání, zahrnující takřka 600 let dějin města od roku 1282 do Pelleterovy současnosti, knižně a výtěžek z knihy věnovat na obnovu staré krásy vyhořelé věže. A podařilo se. V roce 1876 vyšel v Sokolově první díl jeho „*Pamětihodností města Sokolov a jeho nejbližšího okolí*“ (*Denkwürdigkeiten der Stadt Falkenau an der Eger und ihrer nächsten Umgebung*) a v roce 1882 v Tachově následoval díl druhý. To však již bylo po autorově smrti, neboť arciděkan Michael Pelleter zemřel 22. července 1882 a o tři dny později byl pohřben v čestném hrobě na falknovském hřbitově.

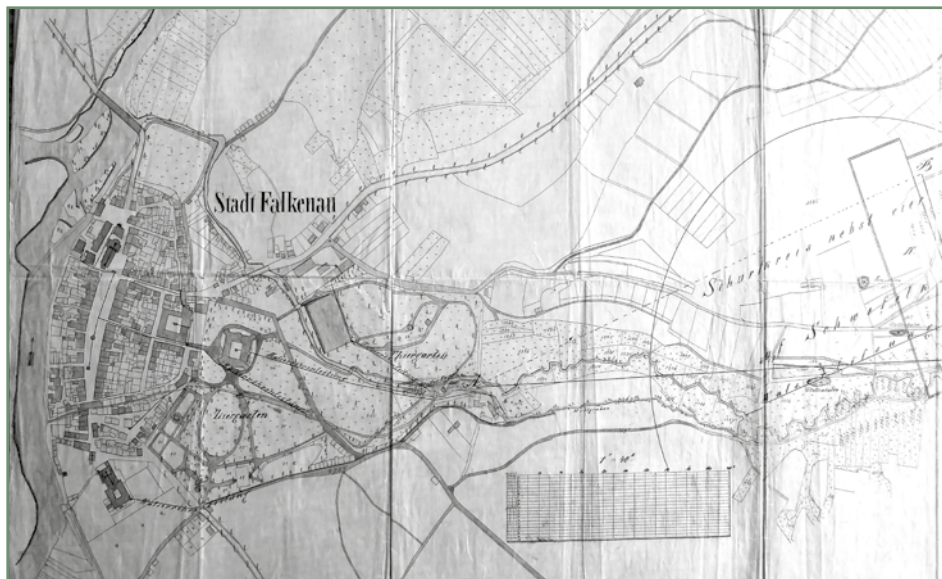
Město Sokolov kolem roku 1925 pojmenovalo jednu ze svých ulic na jeho počest „Michael-Pelleter-Strasse“. Hrob Michaela Pelletera na sokolovském hřbitově dnes již bohužel nenajdeme, stejně jako jeho jméno v názvu ulice, které se změnilo na ulice Pionýrů. Dílo prvního skutečného historiografa města a jeho okolí však žije dodnes a stalo se jedním ze základních pramenů k poznání dějin města Sokolova a jeho okolí.

Klára Pösingerová

Stavba sokolovského vodovodu Františka Josefa I. v roce 1889

Dostatek vody byl vždy určujícím prvkem každého osídlení. Bylo tomu tak i v samotném Sokolově. V minulosti bylo město vybudováno na soutoku dvou velkých řek – Ohře a Svatavy, ale zdrojem pro užitkovou i pitnou vodu byl Lobežský potok, pojmenovaný po obci Lobzy na výšinách Slavkovského lesa. V knize o městě, sepsané kaplanem Körblem v roce 1841, je také zmínka o zdejších vodovodech. Autor uvádí, že vody je dostatek, ale není pramenitá. Potvrzuje také, že zásobování je z Lobežského potoka. V prostoru dnešní budovy hasičského záchranného sboru, kde dříve stával mlýn, byly vybudovány odbočky, na které navazovalo vodovodní potrubí, které přivádělo vodu do města Sokolova. Trasa vedla přes Letní předměstí k devíti kašnám na různých místech osídlení. Kromě toho byl vodou zásobován zámeček, 2 pivovary, klášter, hostince zvané „Panský dům“ a „Zlatá kotva“. To znamenalo, že odběrných míst bylo celkově patnáct. Na výkrese majitele dolů J. A. Fischera z roku 1860 můžeme tyto celkové rozvody spatřit, vč. napojení na potok. Körbl ve své knize uvádí, že o vlastní přívody vody a jejich údržbu pečoval tesař Franz Moder a po něm muž stejného příjmení, ale se jménem Wenzl. Starat se o potrubí měli vždy 6 let, za odměnu 10 Fl. V originále spisu však konečné částky za období služby nejsou uvedeny. Zato jsou zde podrobně popsány jednotlivé kašny s tím, v jakých letech byly postaveny a opraveny. V knize je uvedeno, že byly budovány kolem roku 1700.

Vody však celkově bylo málo a místní Hradební rybník sloužil pouze jako zásobárna vody v případě požáru. Město již v roce 1710 zakoupilo hasičskou stříkačku, přesto se domům požáry nevyhly. Nejvíce zachvátily plameny město v roce 1873, 1874 a 1911. S rozrůstajícím městem však potřeba vody stoupala, a proto byly u mnoha domů zizovány studny. Ukázalo se však, že s postupnou těžbou uhlí

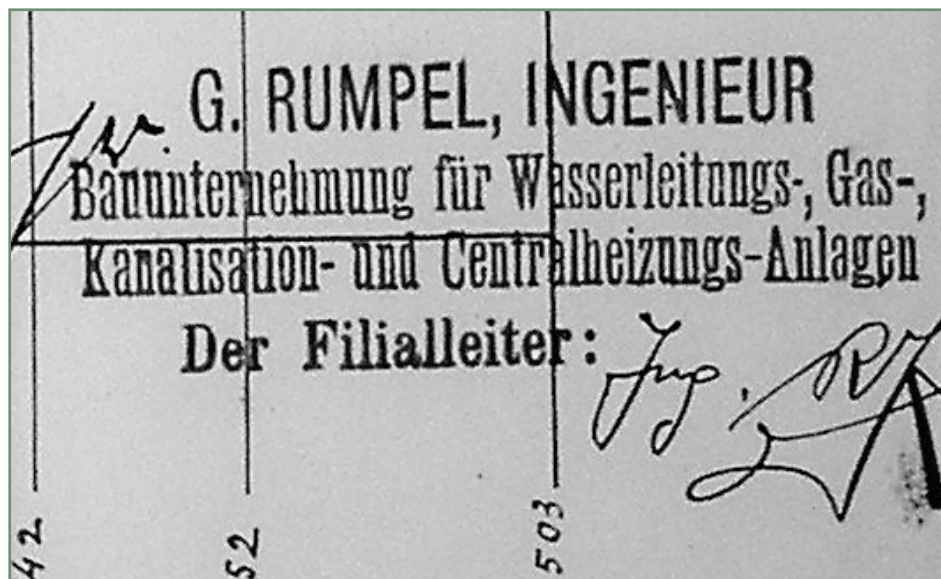
Situace rozvodu vody z roku 1860.

docházelo ke snižování hladiny podzemních vod a kromě toho nebyla kvalitní. Bylo proto nutné zajistit vodu jinde a přivádět ji do Sokolova. Již v roce 1880 bylo odborníky zjištěno, že taková lokalita se nalézá v okolí Radvanova (Robesgrün), Březové (Prösaus) a na dalších převýšených místech, kde šlo vodu jímát a potrubím dopravovat do města. Celkové řešení a projekt byly zadány firmě Ing. G. Rumpla, který postupně projektoval veškeré vodovody, a to i vnitřní rozvody v jednotlivých objektech ve městě, až do druhé světové války. Jednalo se o renovovanou společnost z Vídně, která měla svoje pobočky po celém Rakousku-Uhersku.

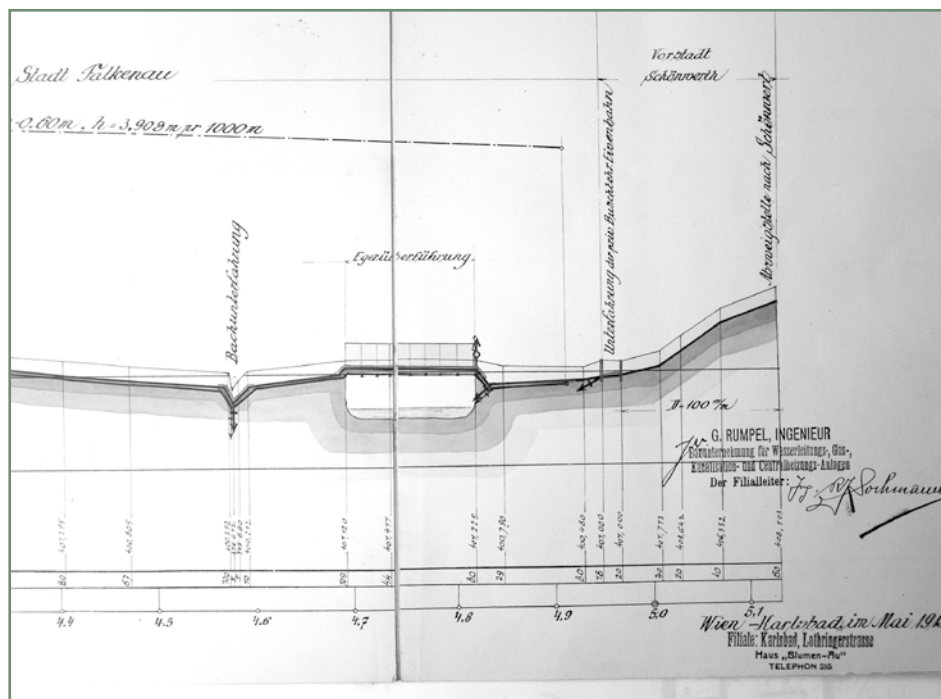
Vlastní vodovod i s vodojemem byl dokončen v roce 1889.V tehdejšímu tisku *Bote aus dem Egerthal* vydavatele Gustava Schwaba ze Sokolova (Falknova) je podrobně popsána slavnost vysvěcení této stavby. Uskutěčnila se 4. května uvedeného roku. Vodovod byl pojmenován po samotném císaři Františku Josefovi. Stalo se tak na základě povolení císařské kanceláře, a to samo o sobě znamenalo pro město velké ocenění, když například vodovod v Karlových Varech, dokončený ve stejné době, byl nazván pouze jako městský. Při sokolovské slavnosti, která započala v 11 hod. dopoledne, bylo odkazováno na heslo císaře „*Viribus unitis*“ (*spojenými silami*), protože stavba byla mimo jiné financována také z darů sokolovských rodáků. V průvodu byla veškerá tehdejší honorace, církevní hodnostáři v čele s arciděkanem Rosnerem, zastupitelstvo se starostou Kremlingem a okresním hejtmánem Voglem, hrabětem Leopoldem Nostitzem, žáci školy, pěvecký sbor Concordia, další spolky atd. Průvod s mnoha prapory kráčel za říznou hudbou Radlerské hornické kapely pod vedením kapelníka Schöneckera. Procházel ulicí Sommergease (Rooseweltova) směrem na Loket a odbočkou až na vrch Hard, kde byl vybudován vlastní vodojem. Jeho stavba byla slavnostně vyzdobena, měla připravenou desku s věnováním a portrétem císaře ozdobený květinami. Za zvuků harmonia a písní školou povinných zpěváků bylo u mnoha účastníků vidět slzy dojetí. Úvodní řeč pronesl arciděkan a poté následovalo vlastní vysvěcení. Ostrorfelci vystřelili několik salv a průvod se odebral zpět do města, kde od dvou hodin proběhla druhá část slavnosti. K této byl vybrán tehdy luxusní hostinec „Zlatá kotva“.

Nápis na kašne v ulici Butterscheibe.

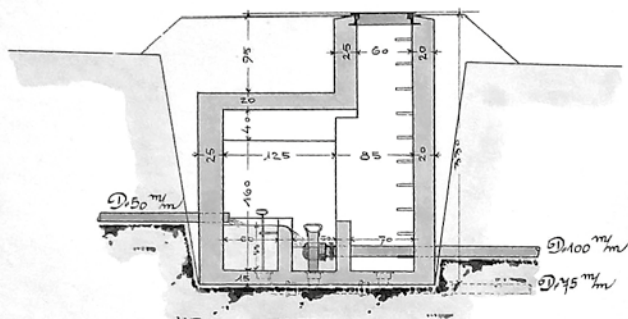
Razitko Ing. Rumpļa.

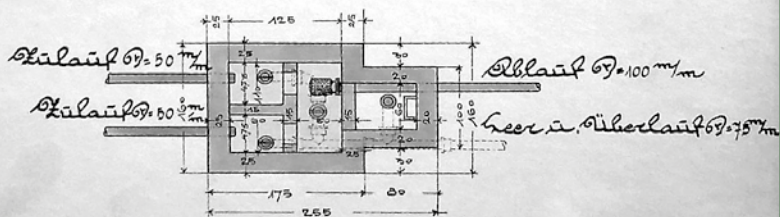
Další větev vodovodu z roku 1913.

Brüellpammelschacht.

Längenschnitt.

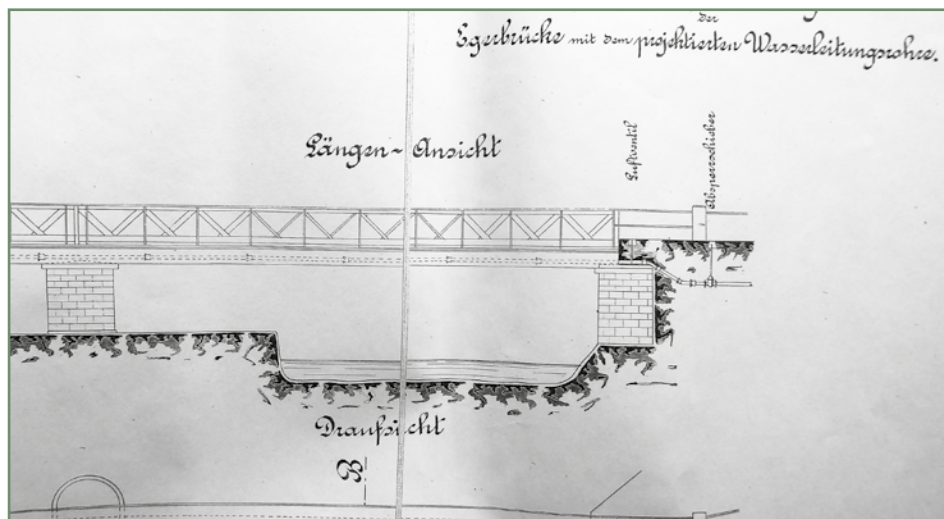
Grundriß.

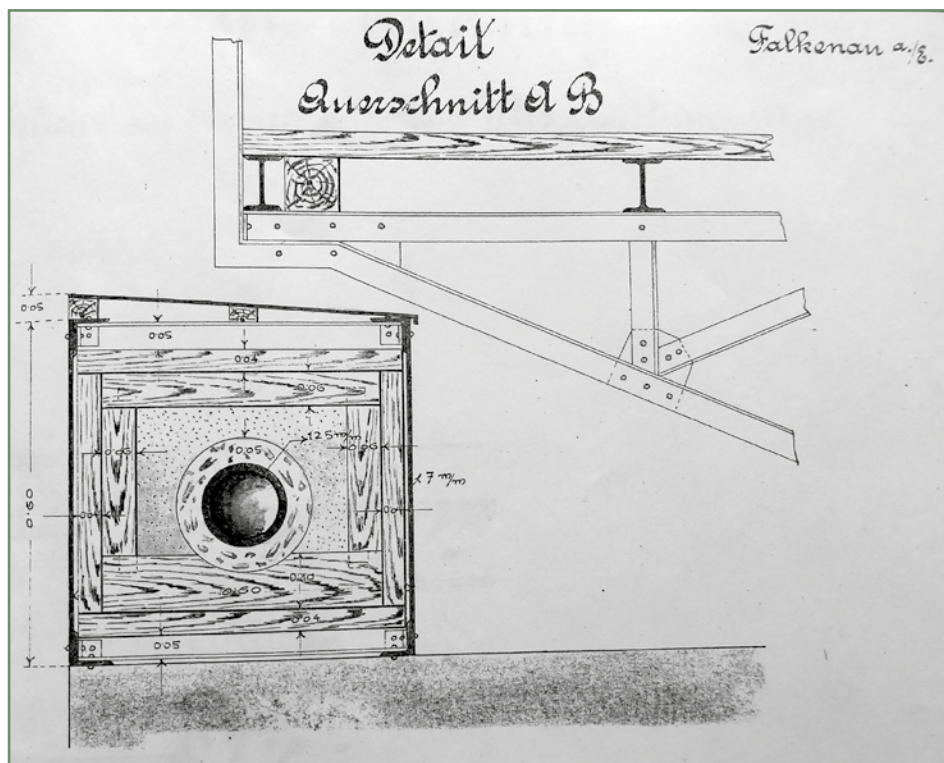
5

Wien im Dezember 1911.

Handwritten signature

Vodovod přes most.

Detail uložení potrubí.

Na úvod pronesl starosta Kremling děkovnou řeč, ve které zmínil zásluhy všech, kteří se na tomto díle podíleli. Nezapoměl na majitele pozemků, kteří umožnili výstavbu vodovodu. Vyzdvihl spolupráci obce Svatava, která při výstavbě poskytla dobré podmínky. Na jeho proslov navázali ostatní řečníci a poděkovali také firmě Rimpl a Niklas, které výstavbu zajišťovaly. Dále byly přečteny pozdravy zasláné prostřednictvím telegrafu a zmíněn „anonymní“ dar 1000 guldenů od sokolovského rodáka žijícího v Praze. Zřejmě však bylo, že se jednalo o průmyslníka Adolfa Schrama, který později znovu přispěl na kašnu, tzv. „Jubilejní“, která byla posvěcena a odhalena v prosinci roku 1898, k 50. výročí vlády mocnáře Františka Josefa. Radlerská hornická kapela pokračovala v hraní písní, jejichž seznam byl v článku jmenovitě uveden. Dobrá zábava pokračovala do pozdních hodin za dobrého pití a jídla, o které se postarala paní Zischka. Redaktor Bote aus dem Egerthal pan Eduard von Elze se v článku zmínil také o opozici proti výstavbě vodovodu a její zášť odsoudil.

Výstavbou vodovodu v roce 1889 se začala psát nová kapitola dějin vodárenství našeho města. Voda byla kontrolována, a tak velice poklesl výskyt infekčních chorob. Postupně se síť vodojemů a vodovodních řadů rychle rozšiřovala. Dlouhou dobu sice kašny existovaly, ale byly opatřeny nápisy, že se jedná pouze o užitkovou vodu, která není určena k pití a vaření. Takový nápis je zachycen na pohlednici z roku 1900 v ulici Butterscheibe. Postupně byly postaveny další vodovodní řady, například z vesničky Paseka ve Slavkovském lese, a mnoho jiných. I po roce 1945 bylo nutno řešit nedostatek vody ve městě. Předseda Místní správní komise Jindáček se spojil s plzeňskou vodárnou a dohodl, že posilující zdroj bude postaven na Lobezkém potoce v místech u základní školy v ulici Boženy Němcové, v místech, kde v roce 1943 o výstavbě uvažovala již německá správa města. Výstavba se skutečně podařila a voda, dle zápisu v kronice města, začala proudit z nového vodovodu dne 24. července 1947. V letech 1960 – 1970 byl Sokolov zásobován skupinovým vodovodem z Nebanic a v současné době z přehrady a úpravný Horka. Základ pro moderní vodohospodářství založil však právě vodovod nazvaný po mocnáři Františku Josefovi, na který navazuje od 1. 1. 2021 Vodárna Sokolovsko, s. r. o.

Jan Rund

Sokolovský badatel Josef Weitzer

Když jsem s kolegy před lety připravoval k vydání knihu Stopy Velké války, která mapuje pomníky obětem 1. světové války na území Karlovarského kraje, využil jsem řadu materiálů, které před desítkami let zpracoval jeden z mých předchůdců, sokolovský badatel Josef Weitzer. Jednalo se o velmi fundovaně zpracovaný a několikrát doplňovaný seznam válečných obětí města Sokolova a především o taktéž odborně sestavený počet obětí z každé jednotlivé obce z oblasti tzv. Egerlandu. Josef Weitzer vytvořil tento seznam na základě branného obvodu Cheb (Wehrbezirk Eger), který zahrnoval i většinu dnešního Karlovarského kraje. Jím sestavený počet obětí pro každou obci zahrnoval obvod bývalého rakouského 73. pěšího pluku a doplňovací obvod 6. zeměbranceckého pluku (pozdějšího 6. střeleckého pluku). Jednalo se o tehdejší okresy Aš, Cheb, Locket, Sokolov (Falknov), Kraslice, Karlovy Vary, Kynžvart, Mariánské Lázně, Nejdek, Bečov, Přimda, Planá, Horní Blatná, Tachov, Teplá, Bezruč, Skalná (Vildštejn) a okresy Bochov a Žlutice, které za války spadaly pod doplňovací oddělení 88. pěšího pluku v Berouně. Celé území zahrnovalo na 414 000 hektarů a počátkem 20. let 20. století v něm žilo 529 419 obyvatel. Josef Weitzer si dal skutečně mravenčí práci a pro každou obec oblasti sestavil počet padlých ve válce včetně procentuálního výpočtu z počtu tehdejších obyvatel. Na kon-

krétních počtech a seznamech pracoval takřka celou dobu trvání tzv. 1. republiky, čili možno říci, že se toto téma stalo jednou z jeho hlavních životních náplní.

Kdo byl Josef Weitzer? Byl jedním z řady tvůrců nekonečného badatelského díla a také jedním z pokračovatelů díla Michaela Pelletera, o němž pojednává jiný článek v tomto čísle. Narodil se 10. dubna 1895 v Hroznětíně jakožto syn zdejšího zednického mistra. Po vychození obecné školy navštěvoval gymnázium v dnes zaniklém Doupově a následně pracoval jako zaměstnanec spořitelny v rodném městě. V roce 1915 byl odveden do armády a s rakouskými vojsky pak válčil na různých frontách Velké války. V roce 1918 utrpěl v boji zranění a následně se vrátil domů. Po válce si doplnil vzdělání na obchodní škole (krátký seminář) a již v roce 1919 začal pracovat v sokolovské bratrské pokladně, tedy hornické pojišťovně. A právě tehdy se v jeho hlavě

Josef Weitzer po návratu z Velké války.

zrodil plán sestavit onen výše zmíněný seznam. Promýšlel, jezdil (nejčastěji na kole) od obce k obci, studoval nejrůznější materiály, ptal se, zapisoval. Mnohokrát musel své seznamy a počty měnit, protože se často stávalo, že dotyčný padlý vedený v jedné obci byl zároveň rodákem z obce jiné, kde byl vedený jako padlý taktéž, tudíž se mu často jména tzv. dublovala. Konkrétní výsledky své práce začal zveřejňovat ve 30. letech, především v souvislosti se splněním svého dalšího snu, jímž bylo vybudování důstojného pomníku válečným obětem z celé oblasti. Pomník nakonec opravdu vznikl, a síce v roce 1930 v odsvěceném chebském barokním kostele sv. Kláry a na jeho výtvarné podobě se svými freskami značně podílel kraslický výtvarník Franz Gruss. Právě vytvoření tohoto pomníku přimělo Josefa Weitzera k další práci. V roce 1934 byl pověřen doplněním a zpřesněním seznamu obětí města Falknova a následně i dalších obcí regionu. Nakonec vznikly celkem 4 svazky knih se jmény více jak 17 500 obětí celého Egerlandu, které jsou dnes uloženy v muzeu v bavorském Markttredwitz.

Mezi další sny Josefa Weitzera patřilo vybudování muzea v městě, kde zakotvil, tedy v dnešním Sokolově. Jeho neexistenci totiž vnímal jako značnou ostudu, začal tedy sbírat další a další materiály vztahující se k dějinám města, jako písemnosti, vzpomínky, hmotné předměty... Svě nálezy uložil

Des Egerlandes Todesopfer im Weltkriege 1914–1918
Ermittelt von Josef Weitzer, Falkenau-Egerland, gezeichnet von Josef Heinz, Falkenau

Mapa obcí tzv. Egerlandu s válečnými ztrátami od J. Weitzera.

Josef Weitzer se ženou Luisou v 60. letech.

v budově kapucínského kláštera a položil tak vlastně základy dnešního sokolovského muzea. Samotné muzeum se mu však založit nepodařilo, navíc přišla další válka a s ní i zabrání části kláštera pro potřeby nacistických úřadů, což znemožnilo další skladování, tím méně vystavení sesbíraných artefaktů.

Po skončení války byl krátce internován americkými úřady a po propuštění odešel roku 1946 za svou odsunutou rodinou do Duryňska. Tam však dlouho nepobyl a celá rodina se odstěhovala do Bavorska. Josef Weitzer chvíli pracoval jako pomocný dělník, následně se však až do penze vrátil ke své práci úředníka pojišťovny.

Badatelský zájem jej však neopustil. V padesátých letech se svou ženou Luisou vydal knihu o egerlandských krojích (*Trachten-Fibel der Egerländer*), jež byla jednou z prvních krajaňských knih odsunutých Němců z naší oblasti, a také kromě jiného sestavil seznamy a počty odsunutých německých obyvatel bývalého okresu a města Sokolov, jež obsahoval na 33 000 záznamů. Také další léta trávil prací v nejrůznějších krajaňských sdruženích a spolcích, jako byl a je zejména spolek Eghalanda Gmoin, a snažil se udržovat v povědomí tradice své staré vlasti psaním nejrůznějších článků a příspěvků do krajaňských novin a časopisů. Josef Weitzer zemřel 23. dubna 1969 v nemocnici ve městě Tutzing u Starnberského jezera.

Vladimír Bružeňák

Mapa rozvodu vody z roku 1860. (viz článek na str. 32)

Přepadová šachta, zv. Tlama ve vodojemu.
(viz článek na str. 32)

Titulní strana Kőrblovy knihy, vydání
z roku 1910. (viz článek na str. 30)